Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1105-1145

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22685

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 14.02.2019

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (25.02.2019)-Referee 2 (10.04.2019)

This article was checked by intihal.net.

ALMANYA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİ ÜÇÜNCÜ KUŞAK GENÇLERİN KİMLİK ALGISI VE DİN (KÖLN ÖRNEĞİ)*

Ahmet ASLAN**

ÖZ

Günümüzde Almanya'da göç süreçleri sonucunda dördüncü kuşağa ulaşan ve elli beş yılı aşan göç tarihine sahip bir Türk varlığı söz konusudur. Ulusaşırı alanda varlık göstermeye çalışan bu topluluk; başlangıçta geri dönüşü önceleyen, göçü vurgulayan bir söyleme sahip olmuşken zamanla azınlık olma statüsü ve diaspora stratejisi gibi kalıcılığı vurgulayan çeşitli arayışlara girişmiştir. Tanınma eksenli bu arayış sürecinin en temel tartışma konuları genellikle entegrasyon, çokkültürlülük ve kimlik kavramları üzerinden yürütülmüştür.

Almanya'daki Türk kökenli üçüncü kuşağın kimlik algılarının göç sosyoloji ile din sosyolojisinin kesiştiği alanda incelendiği çalışmada, gençlerin dini inanç ve tutumlarının onların kimlik algısındaki etkilerini belirlemek, yaşadıkları çifte sosyalleşmenin sonuçlarını gözlemleyebilmek, Türkiye algılarını belirlemek ve bütün bunları yöntemsel çoğulculukla analiz etmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın odağı üçüncü kuşağın kimlik algısı ve uzman, ebeveyn, gibi aktörlerin bu konudaki görüşleridir. Köln kentinde yaşayan üçüncü kuşak Türk gençlerinden basit seçkisiz örnekleme ile seçilmiş 288 genç, araştırmanın örneklem grubudur. Uygulanan anket; kimlik, aidiyet bağları ve din olgusuyla oluşturulan bir kavramsal çerçeveye dayandırılarak betimlemenin yanı sıra ilişkisel analize imkan tanıyacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırmada 42 mülakat ve bir odak grup görüşmesi de gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada üçüncü kuşak gençlerin, Almanya ile Türkiye arasında düşünsel/kültürel gelgitlerle çok-katmanlı bir kimlik algısına sahip

*Bu makale alan araştırması Temmuz 2016- Temmuz 2017 döneminde gerçekleştirilen "Çokkültürlülük ve Entegrasyon Tartışmaları Bağlamında Üçüncü Kuşağın Kimlik Algısı ve Din: Köln Örneği" başlıklı doktora çalışmamızın verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğretmen, MEB, E-posta: ahmetasl55@gmail.com

oldukları; bu kimlik algısının din ile ilişkisinin çoklu nedensellik ile belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: diasporik kimlik, din, dinsel kimlik, aidiyet.

THE IDENTITY PERCEPTION OF THE THIRD GENERATION TURKS IN GERMANY AND RELIGION (COLOGNE EXAMPLE)

ABSTRACT

Today, there is a Turkish presence in Germany, which has reached the fourth generation as a result of the migration processes and has a history of migration for more than fifty-five years. This society is trying to show its presence in the transnational area; in the beginning, it had a discourse that prioritized return, emphasized migration, and in the course of time it sought a variety of diaspora strategies. The main topics of discussion of this process of recognition-oriented quest are generally carried out through the concepts of integration, multiculturalism and identity.

This study examines the identity perception of the third generation of Turkish origin in Germany at the intersection of the sociology of religion and the sociology of migration. Religious beliefs and attitudes of young people in the study to determine the effects on their sense of identity, to observe double socialization of these results, to determine the perception of Turkey and all of them aimed to analyze the methodological pluralism.

The focus of the study is on the identity perception of the third generation and the opinions of the actors such as the expert, the parent, on this subject. 288 young people selected from the third generation Turkish youth living in Cologne were selected by simple random sampling. Applied questionnaire; It is organized in such a way that it allows for relational analysis as well as description, based on a conceptual framework created by identity, belonging ties and religion. 42 interviews and one focus group interview were also conducted.

The third generation of young people in the study between Turkey and Germany with intellectual / cultural tide that they have a multi-layered sense of identity; it is concluded that the relationship between the perception of identity and religion is determined by multiple causality.

STRUCTURED ABSTRACT

Research, Turkey originated in Germany, the third generation's sense of identity, and this perception is the subject of the relationship between religion factor. identity and origin recognition problems for Turkey and the new generation in Germany are among the main problems they raise.

In almost all studies conducted on the Turkish society in Germany, it is a known fact that the members of this society are the main points of reference for Turkishness and Islam, even in the majority

society, in order to preserve their cultural identity, they put more emphasis on Islam and Turkishness than their non-immigrants. However, it is important to investigate how this phenomenon appears for new generations in terms of social change and assimilation.

The definition of Turkish and Muslim identities as larda other tutul for European culture and civilization is considered as a security issue due to the terrorist incidents of migrants and immigrants, especially from the beginning of the 21st century, being held accountable for the social problems such as unemployment and education problems. and affect the consciousness of belonging. In this direction, the basic problem of the study is "How do third-generation young people perceive their cultural consciousness in a multicultural environment where many cultures interact side-by-side? It shaped. Third-generation What is the status of belonging to Turks in Germany and Turkey ?, a third generation Turks are religious, are themselves how to define the ideological and national categories ?, Third-generation sense of belonging of the Turkish youth, identity, perception with what kind of relationship between religious concepts and attitudes are concerned ?

New generations, which have completed the process of individuation and socialization in Germany, are experiencing more cultural interaction than the previous generations, which are relatively isolated from the majority society. The new generations, who grow up in a multicultural, multi-religious and ethnical society where the secularization trend is intense, face problems such as identity crisis, alienation from the cultural values of the country of origin. In the face of these problems, in line with the general wish of the families, there are those who have a tendency to preserve their cultural identity, traditional religious values, as well as those who are interested in secular and liberal tendencies, or those who experience their religious and cultural values in their environment as a result of confronting universal values.

The third generation of the sense of identity and to determine the religious beliefs and attitudes in this sense, we can observe the double socialization results they live in German society, the third generation to determine their perception of Turkey and analyze the methodological pluralism to achieve all of these are intended for rich results, constitute the aim of our study.

The Turkish presence in Germany is a potential force within the European Union. This study was carried out in Cologne, one of the most densely populated areas in Germany. in the life cycle of a new generation in the Diaspora longer the sense of belonging, their sense of identity, sociological to be identified as the transformation of scientific and religious perspective, Turkey plays a positive role in understanding the political and pedagogical many problems. In the postmodern period, the intergenerational differentiation of cultures and values in the globalized world is important in terms of understanding the new generations in our country.

The focus of the study is on the identity perception of the third generation and the opinions of other actors such as experts, parents and observers. First of all, the conceptual and theoretical framework of the study has been established, the analyzes of the applications based

on this framework have been made and the interpretations of the findings in the light of the theories have been realized. In the application part, the quantitative data sources of the study are limited with the third generation Turkish youth. Qualitative analysis practices were limited to other actors interacting with the third generation.

The questionnaire is used to measure behavior, attitude and perception by using statistical analyzes. In this analysis, single and relational screening model is used as a model. The subject of the study, individual, group, unit or situation variables were defined one by one and attitude, perception, expectation and knowledge level were determined. The relationship between the relational model and a large number of variables were examined.

Observations have been made by taking part in the daily lives of individuals and their families in their daily lives and in various socio-cultural activities as participant observers. Survey data and interview data have been integrated and analyzed descriptively and analytically. Thus, the possibility of making diaspora Turks' analyzes on identities, identities and identities based on daily life practices in various places was sought. As a result, it is analyzed how the identities of these people, who are observed through their daily lives, are reconstructed and reconstructed.

In order to be able to process the perception of identity, which is the main element of our research, it was out of the childhood period and in order to observe the young people in the process of formation of identity, a questionnaire was applied to the young people between the ages of 15-25. In this group, 288 young people who selected simple random sampling were the sample group. Sampling; only the participants between the ages of 15-25, the Turkish origin, and the living in Cologne were applied.

A deep interview was conducted with 42 people in order to support the survey data or to capture opposing ideas and to achieve more holistic results. Snowball sample was used in the selection of this sample. In the research area, the sample has been expanded by contacting other people from the source persons as snowball.

Descriptive analysis was done in the study, whose conceptual structure was determined in advance and clearly. In addition, the message in the expressions and communications of the interviewees was tried to be revealed. During the analysis of the data, the data obtained were classified and classified according to general topics or sub-topics.

While the data obtained from the surveys were evaluated in the study, significant cross-relationships were tried to be made by taking into account the descriptive / descriptive statistical methods as well as independent variables, and the validity of the tests was tested. In the end, it was tried to reach generalizations based on the hypotheses as a scientific target.

The significance level for the Chi-Square test was accepted as 05 ($p < .05$). Outputs are presented in tables as Chi-square test (X^2), degree of freedom (sd) and significance (p). The analyzes of certain variables obtained were interpreted by theoretical framework in the context of

hypothesis of the study. Cross tables make it possible to determine both data provision and socio-cultural parameters. From the tables, inferences were made on the relationships between facts and trends.

In order to describe the relationships between the life practices of the third generation and the perceptions of identity, the data obtained from observations and interviews were categorized under certain headings.

In the conceptual analysis of the study, in the context of various approaches to identity, the notion of the concept of identity has been mentioned, especially since the mid-21st century, the concept has gained a central position in many contexts, and the notion of the notion of the concept as well as the difference. In addition, individual, personal and national-cultural identity definitions in the context of the classification of various identities; theories of social identity and symbolic interaction; The diasporic identity approach is summarized. Under the title of identity and religion, the central role of religion in the formation of identity, the versatility of the relationship between religion and identity, the course of this relationship in the process of secularization, the function of the sanctification of the identity of religion and the role of religion in gaining belonging.

Under the third generation and religion, the meaning of the definition of third generation has been mentioned about the indispensable functions of religion in social life and this generation. Religion is an important source of reference among young people with immigrant background, and in the definition of the third generation, the emphasis of Turkishness and Islam has been found by researchers, albeit in different tones and meanings.

As a result, the identity of their generation in the diaspora develops to enable hybrids. This is the traditional, national dimension of the diasporic identity, which provides the connection of the individual with the origins of universality, which nurtures plural cultural forms. The new generations live in their identities in the unblocking interaction of these two dimensions. They do not neglect the communication between their communities and their homeland. As a modern phenomenon, being here and there, being simultaneously belonging to more than one space, being self-contained by their origins, are the descriptive characteristics of the third generation. Determining the dosage of these and similar characteristics in individual individuals or groups requires multidisciplinary multidisciplinary research. Due to the pushing / pulling effects of various reasons such as immigration policies, discrimination, Islamophobia, and German governments, new generations cannot remain indifferent to the place where their origins are born, nor indifferent to the place where they were born and satiated. Young people exposed to discrimination such as discrimination, prejudice and not respecting the culture of the origins, are approaching Turkish identity more and can build walls with the culture of majority society. In the following process, this situation is based on labeling with labels such as ghettoization, parallel society creation and non-integration by the majority society. In addition to all these conditions, with the effect of the citizenship approach brought by the globalizing world, the possible life forms in the public life as well as other possible

combinations in private life can be found in the hypothetical / diasporic identities which include Turkishness, Islamism and Germanism.

The fact that the third generation of young people have multiple identity identities also arises in their choices among the thirteen national identity definitions. In terms of diaspora generations, the cultural boundaries that nation states try to determine with their symbolic boundaries, identity and belonging policies, which are determined by the laws and treaties defined by laws and treaties, vary according to time and place. In defining themselves, there are only those who consider the Turkish definition as sufficient, and those who emphasize their ethnic origin and who do not content with them, but who need to add particular emphasis to the Muslim, and add to Europeanism.

The third generation is different from the previous ones, who call themselves 'expatriates', who have seen the return to the homeland as a target for many years. In addition to protecting some basic norms and values from their origins, they create a new identity by influencing German culture and universal culture. They have to find strategies that transcend the dilemmas of "foreign / Germanist and German of German origin". These generations are not only dependent on their own culture, but also open to other cultures and close to the borders. However, despite all these considerations and qualities that have gained visibility in different contexts and places, "the vast majority of young people of the third generation (as the identity that is said when asked) feel close to Turkish identity."

The majority of the third generation of young people adopt religious values and accept these values as references to their identities. "The majority of the third generation of young people define themselves as Muslim and / or Muslim Turks." So much so that young people's sense of belonging in Turkey or Germany itself qualifies as those of the vast majority of undecided also see themselves as religious.

It is noteworthy that religious identity and national identity are often intertwined. The German identity is far from Islam, the Turkish identity is close to Islam, its perception continues to exist. The third generation of young people also perceive the religious and national values together and live together. Accordingly, the majority of young people who call themselves Muslims are far from German identity. and "Almost all young people who call themselves Muslims are close to Turkish identity."

"The number of those who believe in the Hereafter from the third generation of youth is less than the number of believers in Allah and the prophet." The belief in the belief of the Hereafter, such as close to 5% in the most faith of the young people do not believe or unstable religious education in families and mosques, exclusion, conflict of values can be explained by a variety of factors. From the interviews, it was concluded that the liberal and questioning nature of the German education system and the secular tendencies of the German society and the multicultural and multicultural transnational characteristics influenced the religious attitudes of young people and developed a skeptical and questioning attitude.

The identity and protective role of religion is also observed in diaspora youth. Values related to religion and values in youth are intertwined. While religiousness and Turkish identity are seen to be close together, they are distanced from religiousness and German identity. "The majority of the young people of the third generation see themselves as far away from German identity and close to the Turkish identity."

Keywords: diasporic identity, religion, religious identity, belonging.

1. Giriş

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Araştırma, Almanya'daki Türkiye kökenli üçüncü kuşağın kimlik algısını ve bu algının din faktörü ile ilişkisini konu edinmektedir.

Genellikle göç süreçlerinde gözlemlendiği gibi 30 Ekim 1961 tarihinde Bonn'da Almanya ile Türkiye arasında yapılan iş gücü anlaşmasıyla Türkiye'den Almanya'ya başlayan ve temel nedeni ekonomik olan göçün de öncesinde göç eden ve göç alan tarafların tahmin edemedikleri birçok sosyo-kültürel sonucu ortaya çıkmıştır. Başlangıçta göç eden topluluk ve göç alan toplum iş gücü göçüne ekonomik sebeplerle oldukça pragmatik yaklaşmış, bu süreci geçici ve sınırlı olarak görmüş ancak iki toplumun bir arada yaşama süreci uzadıkça göçün insani ve sosyal yönünün ihmal edilmesinden kaynaklanan çeşitli sorunlar gün yüzüne çıkmıştır.

"Misafir işçilik" ile başlayan süreç; aile birleşimleri ve yeni göçlerin eklenmesi ile geçici olmaktan çıkmış geride kalan 57 yıllık uzun süreçle dördüncü kuşağa ulaşan geçmişe sahip bir toplum olmaya evrilmiştir. Bu toplum ve yetiştirdiği yeni kuşaklar için kimlik ve tanınma sorunları en temel sorunlar arasındadır.

Almanya Türk toplumu üzerinde yapılan hemen hemen bütün çalışmalarda bu toplum üyelerinin kendilerini tanımlarlarken referans noktalarının Türklük ve Müslümanlık olması, hatta çoğunluk toplumunda kültürel kimliklerini korumak adına göç etmeyen akrabalarına nazaran Müslümanlığa ve Türklüğe daha fazla vurgu yapmaları bilinen bir olgudur (Unat, 2002:15; Günay, 2003:59). Ancak söz konusu olgunun toplumsal değişme ve asimilasyon bağlamında yeni kuşaklar için nasıl bir görünüm arz ettiği araştırılmaya değer önemli bir husustur.

Türk ve Müslüman kimlik tanımlamalarının Avrupa kültür ve medeniyeti için "öteki" oluşu (Caldwell, 2011; Kalın, 2018; Safi, 2019), göçmenlerin ve göç kökenlilerin özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren yaşanan terör olayları da gerekçe gösterilerek güvenlik meselesi (Kaya&Kentel, 2005:15) olarak değerlendirilmesi, işsizlik, eğitim sorunları gibi yaşanan toplumsal sorunlarda sorumlu tutulmaları diasporadaki yeni kuşakların kimlik algılarını ve aidiyet bilinçlerini etkilemektedir. Bu doğrultuda çalışmanın temel problemi "Birçok kültürün yan yana etkileşimde bulunduğu çokkültürlü ortamda kültürel bilinçleri şekillenen üçüncü kuşak gençler nasıl bir kimlik algısına sahiptirler ve bu algının din ile ilişkisi ne şekilde belirlenmektedir?" şeklindedir. Üçüncü kuşak Türklerin Almanya'ya ve Türkiye'ye aidiyetleri ne durumdadır?, Üçüncü kuşak Türkler dinsel, düşünsel ve ulusal kategorilerde kendilerini nasıl tanımlamaktadırlar?, Üçüncü kuşak Türk gençlerinin aidiyet bilinçleri, kimlik algıları ile dini anlayış ve tutumları arasında ne tür ilişkiler söz konusu olmaktadır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Diasporadaki yeni kuşakların çokkültürlü bir ortamda asimile olmadan kültürel kimlikleriyle var olabilmelerinde dinin kültürel değerleri üretici ve koruyucu işlevi (Günay, 2012:415) yadsınamaz.

Bu gerçeğin yansımalarını ilk kuşakların çoğunluğu dini öncelikli dernekleşme etkinliklerinde de günümüzde de gözlemlemek mümkündür (Adıgüzel, 2004). Bireyleşme ve sosyalleşme süreçlerini Almanya'da tamamlamış olan yeni kuşaklar, çoğunluk toplumundan görece izole olmuş önceki kuşaklardan daha çok kültürel etkileşim yaşamaktadır denilebilir. Sekülerleşme eğiliminin yoğun olarak yaşandığı, çokkültürlü, çok dinli ve etnili bir toplumda yetişen yeni kuşaklar kimlik krizi, köken ülkenin kültürel değerlerine yabancılaşma gibi sorunlarla yüzleşmektedirler. Bu sorunlar karşısında ailelerin de genel isteği doğrultusunda kültürel kimliğini, geleneksel dindarlık değerlerini koruma eğilimi gösterenlerin yanında seküler ve liberal eğilimlere yönelenler ya da evrensel değerlerle yüzleşme sonucunda dini ve kültürel değerlerini bulundukları ortamda yeniden üretme tecrübesi yaşayanlar bulunmaktadır.

Üçüncü kuşağın kimlik algısını ve bu algıda dini inanç ve tutumların belirlemek, onların Alman toplumunda yaşadıkları çifte sosyalleşmenin sonuçlarını gözlemleyebilmek, üçüncü kuşağın Türkiye algılarını belirlemek ve bütün bu amaçlananları zengin sonuçlara ulaşmak için yöntemsel çoğulculuk anlayışı ile analiz etmek, çalışmamızın amaçlarını oluşturmaktadır.

Almanya'daki Türk varlığı Avrupa Birliği içerisinde potansiyel bir güç olarak yer almaktadır. Bu çalışma, Almanya'daki Türklerin en yoğun bulunduğu bölgelerden biri olan Köln örneğinde gerçekleştirilmiştir. Diasporada yaşam süreci uzadıkça yeni nesillerin aidiyet bilinçlerindeki, kimlik algılarındaki, dine ve Türkiye'ye bakışlarındaki dönüşümün bilimsel olarak tespit edilmesi sosyolojik, politik ve pedagojik birçok sorunun anlaşılmasında olumlu rol oynamaktadır. Postmodern dönemde küreselleşen dünyada kültürlerin ve değerlerin kuşaklararası farklılaşmasının Almanya'nın bir şehri örneğinde araştırılması ülkemizdeki yeni kuşakları doğru anlama bağlamında da önem arz etmektedir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın odak noktası üçüncü kuşağın kimlik algısı ve uzman, ebeveyn, gözlemci gibi diğer aktörlerin bu konudaki görüşleridir. Öncelikle çalışmanın kavramsal ve teorik çerçevesi oturtulmuş, bu çerçeve ile temellendirilen uygulamaların analizleri yapılmış ve teoriler ışığında bulguların yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Uygulama kısmında çalışmanın nicel veri kaynakları üçüncü kuşak Türk gençleri ile sınırlandırılmıştır. Nitel analiz uygulamaları ise üçüncü kuşak ile etkileşim halindeki diğer aktörlerle sınırlandırılmıştır.

Anket formu ile istatistiksel analizler kullanılarak davranış, tutum ve algı ölçülmektedir. Bu analizde model olarak tekil ve ilişkisel tarama modeli kullanılmaktadır. Araştırma konusu olay, birey, grup, birim veya duruma ait değişkenler tek tek betimlenmiş ve konuyla ilgili tutum, algı, beklenti, bilgi düzeyi belirlenmiştir. Böylelikle hem 'an'lık durum saptamaları hem de zamansal değişimler belirlenmeye çalışılmıştır. İlişkisel model ile de çok sayıda değişken arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

Üçüncü kuşaktan bireylerin ve ailelerinin günlük yaşamlarına ve çeşitli sosyo-kültürel etkinliklere katılımcı gözlemci sıfatıyla dâhil olunarak gözlemler yapılmış, elde edilen verilerle anket ve mülakat verileri bütünleştirilip betimsel ve analitik olarak incelenmiştir. Böylelikle diaspora Türklerinin çeşitli mekanlardaki gündelik yaşam pratiklerinden yola çıkılarak aidiyetler ve özdeşimler toplamı olan kimlikleri üzerinde çözümlemeler yapma imkanı aranmıştır. Sonuçta gündelik hayatları üzerinden gözlemlenen bu kişilerin kimliklerinin tekrar tekrar kurgulanıp nasıl inşa edildiği analiz edilmektedir.

1.4. Hipotezler

Üçüncü kuşak gençler çoklu kimlikli aidiyetlere sahiptir. Üçüncü kuşak gençlerin dindar olanlarının tamamına yakını kendilerini Türk kimliğine yakın görmektedir. Almanya'yı kendi memleketi olarak gören gençlerin çoğunluğu kendilerini Alman olarak hissetmektedir. Üçüncü kuşak gençlerin büyük bir kısmı kendilerini Türkiye'ye ait hissetmektedir. Üçüncü kuşak gençlerin

çoğunluğu kendilerini Müslüman ve/veya Müslüman Türk olarak tanımlamaktadır. Kendini Müslüman olarak niteleyen gençlerin çoğunluğu Alman kimliğine uzaktır. Üçüncü kuşağın çoğunluğu kendilerini dindar olarak nitelemektedir.

1.5. Evren ve Örneklem

2014 verilerine göre yaklaşık 81 milyonluk nüfusa sahip Almanya'da Türkiye kökenli nüfus 2,8 milyondur. Bu nüfusun 1,347 milyonu bizzat göç tecrübesi yaşamıştır ve 486 bini 15-25 yaş arasındadır (Destatis, 2017: 7; 62; 66). Köln'de Türkiye kökenli 93.883 kişi yaşamaktadır ve bu nüfustan 23.473 kişi on sekiz yaş altındadır (Kölner Statistische Nachrichten, 2016: 38). Ancak bu ve benzeri bilgilerle kuşakların toplam nüfustaki oranlarını belirlemek mümkün değildir. Araştırmamızın temel unsuru olan kimlik algısı konusunun daha verimli işlenebilmesi için çocukluk devresinden çıkmış, kimlik oluşumu sürecindeki gençleri gözlemlemek amacıyla 15-25 yaş aralığındaki gençlere anket uygulanarak amaçlı örneklem tercih edilmiştir. Bu gruptaki gençlerden basit seçkisiz örneklem (simple random sampling) seçilmiş 288 genç araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Örneklemde; yalnızca katılımcıların 15-25 yaş arasında olması, Türk kökenli olması, Köln kentinde yaşıyor olması ölçütleri uygulanmıştır.

Anket verilerinin desteklenmesi veya karşıt düşüncelerin yakalanması ve çalışmayla daha bütünsel sonuçlara ulaşılabilmesi amacıyla 42 kişiyle derin mülakat yapılmıştır. Bu örneklem seçiminde kartopu örneklemi kullanılmıştır. Araştırma alanında kaynak kişilerden diğer görüşülecek kişilere kartopu gibi ulaşılması ile örneklem genişletilmiştir. Görüşülecek kimseler ölçüt temelli olarak seçilmiştir. Bu kimselerin Türkiye kökenli olmasına, temel eğitimden fazla bir eğitime sahip olmalarına, daha verimli sonuçlar elde edebilmek amacıyla çalışma konusuna alakadar olmalarına dikkat edilmiştir. Ayrıca bu kimseler daha zengin bulgulara ulaşılma amacıyla farklı kuşaklardan seçilmiştir.

1.6. Sayıtlar ve Sınırlılıklar

Bu araştırmada ulaşılan üçüncü kuşaktan 15-25 yaş arası 288 gencin aynı kuşak ve dönemdeki Almanya'daki tüm gençleri temsil edebileceği varsayılmıştır. Ankette yer alan sorulara gençlerin verdikleri cevapların tamamen samimi ve gerçek cevaplar olduğu varsayılmıştır. Araştırmada kendileriyle mülakat yapılan farklı anlayış ve görüşteki öğretmen, imam ve sivil toplum temsilcisi gibi 42 kişinin, Almanya'daki benzer özelliklere sahip kimseleri temsil edeceği kabul edilmiştir. Veri toplama araçları olan anket, mülakat ve odak grup görüşme sorularının objektif olduğu ve hiçbir siyasal görüş içermediği varsayılmaktadır. Araştırmada kullanılan yöntemlerin araştırmanın amacına uygun olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışma Almanya'nın Köln kenti ile sınırlıdır. Araştırma Köln'deki büyükbaba ve/veya büyükannesi Almanya'ya göç etmiş üçüncü kuşak 15-25 yaş arası Türkiye kökenli gençleri kapsamaktadır. Dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerinin örneklem üyelerini etkilediği varsayıldığından araştırmanın alana ilişkin bulguları 2016-2017 yıllarıyla sınırlıdır. Kendileriyle derinlemesine mülakat yapılan kimseler; çok çeşitli siyasal, sosyal, dini ve kültürel özellikleri haiz olarak Köln'deki Türk diasporasını yakından tanımaktadırlar ve burada yaşayan Türklerin çoğunluğunu temsil kabiliyetine sahiptirler.

1.7. Verilerin Analizi

Kavramsal yapısı önceden ve açık şekilde belirlenmiş olan çalışmada betimsel analizler yapılmıştır. Ayrıca görüşülenlerin ifade ve iletişimindeki mesaj ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Verilerin analizi sırasında, elde edilen veriler, genel konu başlıklarına veya alt konu başlıklarına göre ayrılıp sınıflandırılmıştır (Büyüköztürk, vd, 2010: 269-271).

Nicel araştırma verileri ise SPSS 22 programı ile belli analiz yöntemleri kullanılarak incelemiştir. Alan araştırmasının bir parçası olan anketlerle elde edilen veriler, çalışmada değerlendirilirken, tanımlayıcı/ betimleyici istatistiksel metotların yanı sıra bağımsız değişkenler dikkate alınarak anlamlı çapraz ilişkiler kurulmaya çalışılmış, denencelerin geçerliliği sınanmıştır.

Nihayetinde de bilimsel bir hedef olarak denencelerden hareketle genellemelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ki Kare testi için anlamlılık düzeyi, 05 olarak kabul edilmiştir ($p < .05$). Çıktılar tablolar halinde sunularak Ki kare testi (X^2), serbestlik derecesi (sd) ve anlamlılık değeri (p) olarak verilmiştir. Çapraz tablolarda ilişkiselliğin anlamlılığı için yapılan Ki kare analizlerinde, beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı, toplam gözenek sayısının % 20'sini aşmış olduğu durumlar belirtilerek bu tablolar yalnızca çapraz ilişkisellik değerleri için kullanılmıştır. Böylelikle elde edilen belli değişkenlere ait analizler, çalışmanın hipotezleri bağlamında teorik çerçeveye oturtularak yorumlanmıştır. Çapraz tablolar, hem verilerin sağlaması hem de sosyo-kültürel parametreleri belirlemeyi mümkün kılmaktadır. Tablolardan olgu ve eğilimler arasındaki ilişkilere dair çıkarımlar yapılmıştır.

Üçüncü kuşağın yaşam pratikleri ile kimlik algıları arasındaki ilişkileri betimlemek amacıyla gözlemler ve mülakatlardan elde edilen veriler belli başlıklar altında kategorileştirilmiştir.

2. Kimlik Algısı ve Din

2.1. Kimlik Konusunda Çeşitli Yaklaşımlar

İnsanlık tarihiyle yaşıt bir olgu olarak nitelenebilecek olan kimlik olgusunun modern dönemde şekillenışı önceki dönemlere göre büsbütün farklılaşmıştır. Geleneksel toplumlarda sosyal dayanışma ve topluluk ruhunun yüceltilmesi gibi sebeplerle bireyin kimliği modern toplumlarda olduğu kadar ön plana çıkmamıştır. İmparatorluklardan ulus-devletlere evrilişini de içine alan modern döneme geçiş sürecinde yaşanan büyük değişimlerin etkisiyle kimlik krizleri kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde yaşanan kriz ve buhranları anlama çabasıyla da irtibatlanabilecek olan sosyoloji, psikoloji ve antropolojinin birer bilimsel disiplin olarak ortaya çıkmaları, kimlik konusunun gittikçe daha çok işlenmesine aracılık etmiştir.

XX. yüzyılın ortalarından itibaren Batı'da kimlik konusuna karşı gelişen özel ilgi, başka hiçbir konunun ulaşamadığı bir yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemle birlikte kimlik kavramı, çağdaş hayatın tartışmalı yönlerini aydınlatmaya yarayan bir prizmaya dönüşmüştür. Toplumsal analize konu olan adalet, eşitlik, kültür gibi yerleşik meseleler artık "kimlik" kavramı bağlamında yeniden ele alınmakta ve yeniden düzenlenmektedirler (Bauman, 2005:173-174).

Batı'da kimlik kavramının karşılığı olarak kullanılan *identité/identity* kelimesi, Latince'deki "idem" kelimesinden türetilmiştir. Identity kelimesi özdeşlik anlamına gelmekte ve kelime bu haliyle, aynılığa, değişmemeye vurgu yapmaktadır. Oysa kimlik değişebilir. O halde "identity" kelimesi kimlikle kastedileni yeterince karşılamamaktadır, denilebilir (Güvenç, 2009: 33). Kimlik, hem aynılığı, hem farklılığı vurgulamak gibi bir paradoksa sahiptir. Onunla hem başkalarıyla ortak olan yönler vurgu yapılırken hem de eşsizliğe, farklılığa vurgu yapılmaktadır. Böylelikle kimlik, başkalarına karşı bir konumlanma ve kendini ifade etme aracı olmaktadır.

Kişi, grup, topluluk veya ulusların kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeleri ve yer aldıkları ilişki ağları onların kimlikleriyle yakından ilişkilidir. Toplumsal olanın göz ardı edilerek kimliğin açıklanması mümkün olmayacağı gibi sadece toplumsal olanla ya da "öteki"nden hareketle yapılan bir kimlik açıklaması da eksik kalacaktır. Sosyolojik açıdan yaklaşıldığında kimlik kavramı, bireyselin ötesinde toplumsala veya ulusala vurgu yapmak durumundadır.

Kimlik, bir yandan sürekli bir soyutlamayı gerektiren genel, analitik bir kavram; diğer yandan her bireyi etkileyen, onların politik varoluşuna bir şekilde tesir eden canlı bir kavramdır. Bu kavram 20. yüzyılda sosyal bilimlerin bir kategorisi olarak belirginleşmeden önce de günümüzde de "öteki" ile karşılaşmayla ortaya çıkan sorun olarak kendi varlığını hissettirmiştir.

Kimliğin literatürdeki dolaşımının yaygınlığı iki soruna sebep olabilmektedir. Öncelikle kimlik, bir nesnenin sahip olduğu doğal ve zaman içinde değişmeyen nitelikleri şeklinde tanımlanarak özcü kimlik anlayışı doğallaştırılabilmektedir. Diğer sorun ise; kavramın isim olarak yoğun dolaşımının, sanılanın aksine onun bir terim olarak açıklayıcılığının işareti olarak kabul edilmesidir. Her iki sorun da kimlik kavramının yeniden düşünülmesinin gerekçelerini oluşturmaktadır (Mollaer, 2014:10).

Kimlik literatürde bir tasnife göre bireysel, kişisel ve ulusal-kültürel kimlik olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Kişiyi ötekilerden ayırmak için çeşitli kurumlarca verilen tanıtıcı kartlar, bireysel kimlik; kişinin üyesi bulunduğu kurum-kuruluş, dernek, kulüp ve okullarla geliştirdiği gönüllü, duygusal veya mesleki ilişkilerini gösteren psiko-sosyal kimlik, kişisel kimlik; nüfus kütüğündeki soy ilişkileriyle, kişiye özgü ad, cins, evlilik, askerlik, sabıka bilgilerini bir araya getiren kimlik de “ulusal kimlik” olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 1996:4) . Ancak bu şekildeki tanımlamalar ve tasnifin konumuz olan günümüz ulusaşırı toplumlarındaki kimlik sorununun analizinde yetersiz kalacağı belirtilmelidir.

Sosyolojik yaklaşımda birey, toplumla olan ilişkisi açısından ele alınır. Durkheim sosyolojisine göre her bir toplumsal birlikte, bireylerin içinde olup biten psikolojik gerçeklikten başka onun "baskı" diye adlandırdığı bir unsur vardır. Bu unsurla toplumsal düzen; bireylerin karşısına onların dışında, tamamen bağımsız, nesnel bir varlık olarak çıkar. Dolayısıyla bireyler kendilerini kuşatan toplumsal bütün içinde yol almaktadırlar (Freyer, 2012:132). Bu toplumsal bütün, kendisini oluşturan parçaların toplamına indirgenemez ve parçalara yönelik açıklamalar, toplumsal bütünden hareketle yapılmalıdır. Bu yaklaşımda bireysel kimlik, kolektif bilincin yansıması olan toplumsal kimlik karşısında bastırılmıştır.

Psikolojideki birey merkezli, indirgemeci kimlik yaklaşımlarına bir tepki olarak, 1970'lerin ortasında Henri Tajvel ve öğrencisi John Turner tarafından, sosyal kimlik teorisi geliştirilmiştir. Bu kurama göre bireyin ait olduğu milliyet, din, politik görüş ve benzeri kategoriler birey için sosyal kimliğin önemli bir unsuru olan referans çerçevesi oluşturur. Bireyin kendisini nasıl tanımladığı ve nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşleri onun çeşitli sosyal kategorilere üyeliği ile ilgilidir. Sosyal kimlikler; bireylerin kendilerini ve kendi gruplarını, diğerleri ve diğer gruplarla karşılaştırmalar yaparak değerlendirmelerini sağlar (Turner, 1975: 5-34).

Kimlik konusunda sosyoloji literatüründe simgesel etkileşimcilik kuramının önemli bir yeri vardır. George Herbert Mead (1863-1931) ve Herbert Blumer (1900-1987) tarafından sistemleştirilen simgesel etkileşimcilik; toplumsal aktörler olarak bireylerin, toplumsal dünyalarını çevrelerindeki nesneler, insanlar ve sembollere yükledikleri anlamlar aracılığıyla inşa ettiklerini öne sürer. Simgesel etkileşimcilik, aktif ve yaratıcı bireye diğer kuramsal yaklaşımlardan daha fazla yer vererek, bu konuda öncü bir rol oynamıştır (Giddens, 2000:597).

Mead'ın “ben” ile ilgili ortaya attığı görüşler, simgesel etkileşimciliğin esasını oluşturmaktadır. Mead, “ben”i bir dürtüye maruz kalan ve yanıt veren pasif bir alıcı olarak değil, dinamik bir organizma olarak değerlendirir. Mead'e göre kimlik, kişiliğe (self) ilişkin çeşitli anlamları içerir. Burada kişilik çift yönlüdür: öznelliğe vurgu yapan içteki, belirleyici olan ben (I) ile toplumsallığa vurgu yapan dışarıdaki, belirlenmiş olan ben (me). Mead, kişideki “ben”in (I), başkalarının tutumlarına karşı organizmanın verdiği yanıt olduğunu belirtirken, öteki “ben”in (me), kendi sandığı başkalarının tutumları tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. O, yaklaşımıyla bireyin toplumsal ilişkiler ve gündelik hayat akışı içerisinde edilgen değil; kültür, toplumsal değerler ve normlar karşısında irade ve bilinç sahibi bir varlık olarak aktif olduğuna dikkat çeker (Wallace & Wolf, 2004:276-279) .

Birmingham Kültürel Çalışmalar Okulu'nun öncü temsilcilerinden Stuart Hall, bireysel öznenin etnisite, ulus ve sınıfa dayalı kolektif sosyal özneler karşısında daha da öne çıkıp, önem kazandığına dikkat çekmektedir. Yaşanan dönüşümün etkisiyle yeni dönemde çoklu kimliklerin ortaya

çıkıp yaygınlaştığını belirten Hall, bu dönemin belirgin bir özelliğinin kültürel kimliğin derin etkisinin hissedilmesi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kimlik, yaygın bir şekilde ifade edildiği haliyle, “kim olduğumuz” ve “nereden geldiğimiz”den çok, “ne olmamız” ve “nasıl temsil edilmekte olduğumuz” veya “kendimizi nasıl temsil edebileceğimiz” ile ilgilidir (Hall, 2014:281).

Hall, kimliği tanımlanmış bir olgu olarak düşünmektense, onu asla tamamlanmamış, her zaman hareket halinde ve betimlemenin dışında değil de içinde oluşan bir ürün olarak düşünmek gerektiğini belirtir (Hall, 2015:134). Hall'in dikkat çektiği kültürel kimlik yaklaşımına göre, “tek deneyim ve tek kimlik” yoktur. Burada kültürel kimlik, geçmişe ait olduğu kadar, geleceğe de aittir. Kültürel kimlik, bir kökene dayanması itibarıyla tarih sahibidir, ancak sabit kalmayıp, tarihsel olan her şey gibi sürekli dönüşüme maruz kalmaktadır (Hall, 2015:137).

Tanımlanması ve sınıflandırılmasında oldukça farklı bakış açıları geliştirilmiş olan kimlik konusu, göçler sonucunda oluşan uluslararası alanlarda daha bir kompleks hale dönüşmektedir. Farklılıkların karşılaşması sürecinde bireyler ve sosyal gruplar, kendilerini "yeniden tanıma"ya ve tercih ettikleri gibi "tanınma"ya çabalamaktadırlar. Böylelikle göçmenler için yeni vatanda yeni(lenmiş) kimlik dönemi başlamaktadır. Aşağıda kimi araştırmacılar tarafından "diasporik kimlik" olarak adlandırılan uluslararası alanda kimlik konusu irdelenecektir (Hall, 1990; Kaya, 2000; Perşembe, 2005).

2.2. Almanya'da Diasporik Kimlik

Batı Avrupa'da yerleşik Türklerin göçmenlik statüsünü aşip yeni yurtlarının aslî bir unsuru haline gelerek ekonomiden siyasete, sanattan spora toplumsal hayatın tüm alanlarında entegre olmaları ve artık dördüncü nesle ulaşmaları; geçen yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde ön plana çıkan yurt dışı Türk varlığının, genişleyerek neredeyse tüm dünyaya yayılması gibi sebepler; bu nüfusu tanımlamada gurbetçi, göçmen, ulus ötesi topluluk gibi kavramların ötesinde diaspora gibi araştırmacıların ortak bir tanımla üzerinde uzlaşamamalarına rağmen son dönem çalışmalarında yaygınca kullandıkları bir kavrama ihtiyaç duyulmasında etkili olmaktadır.¹

Almanya Türklerinden özellikle kimlik konusu bağlamında bulundukları ülkede asimile olmama, anavatanla olan bağların korunması/ yaşatılması hedefleri ve bütün bunların görece bir grup dayanışmasıyla yeni nesillere aktarılma çabası açısından diaspora diye söz etmek bize anlamlı görünmektedir (Brubaker, 2005:1-19).

Diaspora, bireylerin hayatında genellikle bir travma ve kırılma ile başlar. Göçmenlerin göçten önce bir kimlikleri vardır ve göçten sonra bu öncelikli kimlik diasporik kimlik oluşumunda etkindir. Kaya'ya göre; diasporik kimlik, evrensel eksen ve tikel eksen olmak üzere iki farklı eksen üzerinde inşa edilir. Çoğul kültürel formların oluşumuna imkân tanıyan evrensel etken, ulusal olanın eleştirisi niteliğindedir. Tikel eksen ise diasporik öznenin otantik, geleneksel ve ulusal olanı yücelttiği eksendir. Anavatanı yaşamış olan geçmişin özel bir önem taşıdığı bu eksen ile diasporik milliyetçilik şekillenir (Kaya, 2000:61- 64).

Göçmen için, ikisini birlikte başaramadığında, diasporada anavatanı yaşamak veya hâkim kültüre göre kendini geliştirmek şeklinde iki alternatif söz konusudur. Birinci kuşak Türkler,

¹Diaspora çalışmalarında anavatan dışındaki her bireyi diasporanın parçası kabul ederek göçmen, mülteci, ulusötesi toplulukla diaspora arasında fark gözetmeyen antropolojik temelli özcü yaklaşım; diasporaları lobi çalışmaları ve siyasi etkinlikleri göz önüne alarak elitler ve onların siyasi amaçları üzerinden okuyan uluslararası ilişkiler temelli yaklaşım ve diaspora oluşumunu ulusötesi alanda yaratılan kimliğin seferberlik bilinciyle paylaşılmasını temel alan yapısalcı sosyolojik yaklaşım gibi belli başlı yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Ayrıntılı bir analiz için: Kim Butler, "Defining Diaspora, Refining a Discourse", *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* University of Toronto Press, 10 (2), 2001, s.s. 189-219. Ayhan Kaya da diasporada kimlik oluşumu üzerine alan araştırmasına dayalı eserinde Almanya'daki Türklerin yarım asrı aşan diaspora geçmişlerinde sırasıyla göçmenlik, azınlık ve diaspora stratejilerini tecrübe ettiklerini belirtmektedir (Kaya, 2000: 52-61).

diasporaya getirdikleri özellikleriyle ilk seçeneğe uymak durumunda kalmışlar, anavatanlarında belki hiç gündemlerine almadıkları kimlik sorunlarını mesele edinmişlerdir. Ancak kişinin duygusal eğilimi kimlik tercihiinde önemli bir noktadır. Bireyin para kazandığı, yatırım yaptığı ve geleceğini şekillendirdiği ülkeye duygusal bağlarla bağlanması da kaçınılmazdır. Zamanla ve değişen koşullarla sonraki nesiller, ikinci tercihe yönelmişlerdir.

Ulusal vatandaşlık söylemlerinin zayıflaması; çoklu/ulus sonrası/uluslarüstü/diaspora vatandaşlık söylemlerinin Vatandaşlık Yasası'ndaki soy ilkesinden (*jus sanguinis*) Almanya'da doğmuş olma (*jus soli*) ilkesine geçiş eğilimi ile desteklenmesi; Alman tireli kimliklerinin hem resmi hem de kamusal söylemlerde kullanılıyor olması (Kaya, 2000:56-57) gibi etkenler de Almanya'da tireli/diasporik kimliklerin kökleşmesine imkân tanımaktadır.

Üçüncü kuşak, kendilerini "gurbetçi" olarak niteleyen, anavatanla ilgili daha çok planlar yapan ve geri dönüşü uzun yıllar gündeminde tutmuş olan öncekilerden farklıdır. Artık geri dönme arzusunun azalması ve gelişen küresel iletişim ve ulaşım imkânlarıyla yeni kuşaklar; ailelerin Türkiye'den getirdikleri bazı temel norm ve değerleri korumanın yanı sıra, Alman kültürü ve evrensel kültürün etkileriyle kendilerine yeni bir kimlik oluşturmaya başlamışlardır.

Almanya'da "yabancı", Türkiye'de "Almanca" olarak görülen diaspora gençliği, kimliğini inşa ederken Türk gelenekleri ve Alman yaşantısını dengeleyecek yeni stratejiler bulmak zorunda kalmışlardır. Bu gençler; kendi kimliklerini oluştururken "Almanya'da yaşayan Türk kökenli bir kimse olma"yı da keşfetmek durumundadırlar. Onlar için, Türk ve Alman kültürleri arasında iletişimden doğan bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşimden doğan kültür, iki kültürden de, iki kültürün toplamından farklı bir kültürdür. Böylelikle melezlik kavramı gündeme gelmektedir. Melezlik teorisinin gelişiminde Homi Bhabha'nın rolü büyüktür. Ona göre melezlik, iki farklı kaynaktan bir üçüncünün doğması değil, yepyeni ihtimal ve imkânlarla gebe üçüncü bir alanın doğmasıdır (Bhabha,1990:211). Bu alan; "burası" ve "orası" arasında müzakere eden/gidip gelen, sosyo-kültürel melez bir oluşum olarak algılanabilecek olan melez kimliğin oluşum alanı olarak görülebilir.

Diaspora Türkleri, kuşaklara göre oran ve nitelik olarak farklılaşmakla birlikte günlük hayatlarında iki kültür arasında adeta mekik dokumaktadırlar. Onlar iş ve okul hayatını kapsayan sosyal hayatlarında Alman kültürüne; ev, hemşeri ve akraba ortamlarında Türk kültürüne göre yaşar görünmektedirler.

Göçmenler, mülteciler ve sürgündekiler; yalnızca kendi kültürlerine bağlı kalmayan, diğer kültürlerle de oldukça açık, sınırlara yakın kimselerdir (Çakmak, 2018:356). Başta iki dilli sosyal alanlar olmak üzere yaşadıkları şartlar onları bu duruma yönlendirmektedir. Ayrıca onlar bu özellikleriyle ayrıldıkları ve geldikleri ülkelere de kültürel ve ekonomik katkıda bulunabilmektedirler.

Türkçe ve Almanca sözcüklerden karma bir dil kullanan ikinci ve üçüncü kuşak diaspora gençliğinin dili de kimlikleri hakkında ipuçları verir. Çünkü bireyin dünyasını dilinin sınırlandırması gibi, dünyası da dilini şekillendirir. Dil adeta sündürülür, katlanır, sorgulanır ve yeniden üretilir (Chambers, 2014:52). Ortaya çıkan kendine has bu dil, diasporik bireylerin Türk, Alman ve evrensel kimliklerini anlamamıza önemli katkılar sağlayabilir.

2.4. Kimlik ve Din

Dil, ırk, tarih, kültür ve coğrafya gibi kimliği oluşturan ortak aidiyetler içinde din; insanı en derinden kuşatan, ona ahlak düzeni sunarak kılavuzluk eden, onun kişiliğine yön veren, kültürünü şekillendiren en önemli aidiyet bağıdır.

Toplumdan bağımsız olarak geliştiği düşünülen bireysel kimlik dahi aile kimliği olmadan şekillenmez. Dolayısıyla şahsî kimlik, grup kimliği, sosyal kimlik, millî kimlik ve kültürel kimlik gibi

bütün kimlik çeşitleri; topluma ve onun kültürüne göre tanımlanmaktadır. Toplumun ve kültürün temel yapı taşlarından biri de din olduğundan dinden bağımsız kimlik tanımlamaları eksik kalacaktır.

Toplumsal hayatta salt dini işlevlerinin ötesinde önemli tamamlayıcı toplumsal fonksiyonlara sahip olan din; kişisel ve toplumsal kimlik belirlenmesinde (Günay, 2012: 417-418), özellikle de göç kaynaklı sorunların ve kültürel farklılıkların yaşandığı toplumlardaki kimlik sorunlarının çözümünde önemli işlevlere sahiptir.

Din ve kimlik arasında müzakere ve inşa süreci şeklinde gelişen bir ilişki söz konusudur. Her iki olgu da "tanı(n)ma", "anlam(landırma)" ve "aidiyet" olarak sıralanabilecek bireysel ve sosyal ortak işlevlere sahiptir. Bu kesişme, aynı zamanda din-kimlik ilişkisinin koordinatlarını belirler. Böylece bazı kimlik teorilerince göz ardı ediliyor olsa da din, bireysel ve sosyal kimlik inşa sürecinin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır (Özbolet & Kartopu, 2016: 3-38).

Kimlik kategorileri ile din, dini inançlar, normlar ve değerler arasında çok yakın ilişkiler bulunmaktadır. Din, bir toplumun ve kültürün değerlerinin üretimi ve aktarılmasında çok önemli işlevlere sahiptir. Öncelikle o, bir sosyo-kültürel ortamda kişisel değerlerin kaynağında yer alır. Din, aynı zamanda toplumsal ve kültürel kimlik kategorilerinin belirlenmesinde ve korunmasında da çok önemli role sahiptir.

Kimlik terimi, bir taraftan 'ego' (ben) ve aynı zamanda kolektif 'aidiyet duygusu' ile doğrudan referanslı olduğundan ve bünyesindeki süreklilik özelliğinden 'kaos'a karşı düzen ve istikrarı ifade ederken, diğer taraftan dinamik bir şekilde toplumsal değişme olgu ve süreçleri ile ilişkilidir. Kısacası insan topluluklarının en önemli karakteristikleri olan düzen, süreklilik ve değişim olgu ve süreçleri içerisinde kimlik sorunu da kendi yerini almaktadır. Bu sebeple ona bu çift yönlü karakteristiğine göre yaklaşmak gerekmektedir.

Her ne kadar sekülerizasyon sonucunda dinin toplum hayatı ve kültüründe etkilerinin azaldığı düşünülse de onun kimlik belirleme fonksiyonu; modern sanayi kültürünün aşırı ayrımlaşma, uzmanlaşma ve ferdietçilik eğilimleri çerçevesinde kişilikleri ve kimlikleri parçalayıcı ve dağıtıcı yönelimleri karşısında varlığını ve etkilerini sürdürmektedir.

Hemen her toplumda ve tarihin tüm dönemlerinde toplumsal farklılaşma ve değişimdeki artış ve aynı doğrultuda dini, mistik ve mezhebî eğilim ve hareketlerde gözlenen hızlanma, din referanslı kimlik arayışlarını da artırmaktadır. Alt gruplaşma, itizal, mezhepleşme, tarikatlaşma, yeni dini hareketler ve cemaatleşme olguları, dini faktörün yanı sıra grup kimliğine yapılan vurgu ve referansı da güçlendirmektedir. Kısacası din, daha çok grup kimliği ile ilişkili olarak algılanmak istense de gerçekte durum ve şartlara göre tüm kimlik kategorileri ile bir şekilde alâkalıdır (Günay, 2012: 421).

Din ve kimlik konusuna yoğunlaşan Hans Mol dini, kimliği kutsallaştıran bir faktör özelliği ile ele almaktadır. Bu da temelde farklılaşma/bütünleşme arasındaki diyalektik ilişkiye göre ortaya koyulmuş bir yaklaşımdır. Kimlik, bu diyalektik ilişkide bütünleşme ile ilgili bir kavram olup kutsallaşma ile gerçeklik kazanmaktadır. Kutsallaştırma; bir anlam ve tanımlama sistemi olan kimliği oluşturan, koruyan ve gerektiğinde de onun değişimini meşrulaştıran bir süreçtir (Taştan, 1996:14).

Bir dine bağlı olmak; bireylere kim ve ne olduklarının bilgisini verdiği kadar nereden gelip nereye gittiklerinin bilincini de kazandırabildiği için diasporik süreçlerde bireylerin yaşadıkları kimlik sorunlarının çözümünde dinin etkin rol oynaması söz konusudur. Hızla değişen, üyelerinin yer değiştirme imkanlarının çok olduğu bir toplumda bir yerlere ait olma hissi, psikolojik önemli bir ihtiyaçtır. Din, kimliğin oluşumunda önemli bir yere sahip olduğu gibi, korunmasında da önemli bir yere sahiptir.

2.5. Üçüncü Kuşak ve Din

Almanya'daki Türk diasporasının kuşaklarının adlandırılması konusunda farklı eğilimler olsa da genel olarak altmışlı yıllar ile yetmişli yılların ilk yarısında iş gücü anlaşmaları çerçevesinde Almanya'ya göç edenlerin ilk, onların çocuklarının ikinci, torunlarının ise üçüncü kuşak olarak nitelenmesi kabul görmüş ve yaygınlık kazanmıştır (Turan, 1997:8). 2014 verilerine göre yaklaşık 81 milyonluk nüfusa sahip Almanya'da Türkiye kökenli nüfus 2,8 milyondur. Bu nüfusun 486 bini 15-25 yaş arasındadır. Ancak bu ve benzeri bilgilerle kuşakların toplam nüfustaki oranlarını belirlemek mümkün değildir. Bu durum Alman İstatistik Kurumu'na da sebepleriyle açıklanmış, ikinci ve üçüncü kuşak göç tecrübesini bizzat yaşamamış olmakla ortak bir grup olarak değerlendirilmiştir (Statistisches Bundesamt, 2017:6). Kısacası aynı zaman diliminde yaşayan altı aylık bir bebek, on dokuz yaşında bir genç kız, kırk beş yaşında orta yaşlı bir kimse üçüncü kuşak sayılabilir ki, bunlar üzerinde sırf üçüncü kuşaktan olma ortak paydasıyla araştırma yapmanın konumuz açısından muhtemel zorlukları ortadadır. Bu sebeple kimi araştırmacılar kuşakları sıra sayısı ile ifade etmek yerine "yeni kuşaklar" nitelemesini tercih etmişlerdir (Taşdelen v.d., 2000).

Evrensel bir fenomen olan din kurumu, insanların tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkileri ve toplumsal hayatı belirlemektedir. Karşılıklı etkileşim şeklinde gelişen bu belirleme; din ile ilgili olgu ve kavramlar genelde soyut olduğundan mecburen birtakım semboller, imgeler ve ritüeller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çünkü din; toplumsal hayatta semboller, değerler, imgeler ve ritüeller yoluyla görünür olmaktadır. Dindarlık eğilimleri ve tipolojileri de bireylerin, aynı araçlarla etkileşimine göre belirlenebilmektedir (Çoştı, 2009:120).

Dinin sosyolojideki tanımları genellikle özsel (substantive) ve işlevsel (functional) olarak iki kategoride incelenmektedir. Özsel tanımlarda din; sahip olduğu kutsal, ilahi ve insanüstü içeriğe göre; işlevsel tanımlarda ise birey ve toplum hayatında icra ettiği işlevlere göre tanımlanır. Dini yargıların ahlaki bir rasyonalizasyon yapılabildiği sürece etkili olduğunu savunan Weber'e göre, kişinin değer yargılarını ve tutumları belirleyen dindir (Weber, 1993: 245). Wach'a göre ise din; bütün insanlığın beslendiği ve her açıdan bağlı olduğu en derin kaynak olarak insan ile Tanrı beraberliğidir (Wach, 1995, 462).

Din, bireysel planda dindarlık boyutları ile somutlaşmaktadır. Bireyin dindarlığı onun duygu, düşünce ve davranışlarını farklı açılardan etkilemektedir. Çünkü dinler, müntesipleri için örnek bir yaşam sunarlar. Bir kişinin dindarlığı, inancı doğrultusunda ortaya koyduğu bireysel gerçekliği ile ilgilidir. Bireyin kutsal olana bağlılığı, hayatının her alanında bir şekilde dışa yansımaktadır (Subaşı, 2004:97). Çok farklı şekillerde tanımlanabilecek olan dindarlık; dinin inanç, ritüel, ahlak vb. boyutlarıyla insanın hayatına ne kadar nüfuz ettiği ile ilişkilidir. Bireyin tutum ve davranışlarında gözlemlenen dindarlığı, objektif ve ampirik olma özelliğine sahiptir. Çünkü dindarlığın ölçütleri bir yönüyle de bireyin mensubu olduğu grubun uzlaşısına bağlıdır (Köktaş, 1993:62-63).

Dindarlık üzerine yapılan çalışmalarda en çok tercih edilen model, Glock'un dünya dinlerini inceleyerek geliştirdiği dindarlık modelidir. O, dindarlığı beş boyutta ele almıştır. Bunlar; ideolojik (inançsal) boyut, ritüel (ibadet) boyutu, tecrübe (experiential) boyutu, bilgi (intellectual) boyutu ve etkileme (consequential) boyutudur.

Dindar insanın belirli inanç ilkelerini benimsemiş olduğu beklentisi, dinin inanç boyutu ile ifade edilmektedir. Çeşitli ayinler, dua, dinî törenlere katılma, oruç tutma gibi bütün dini pratikler ibadet boyutu içinde yer alır. Bileşenleri duygu, korku ya da vecd, huşu ya da mutluluk hissi olabilen dinin tecrübe (duygu) boyutu ise; dini bir duyguyu tecrübe etmeyi ifade eder. Dinin bilgi boyutu, dindar bireyin bildiği kabul edilen din ve kutsal kitap kaynaklı bilgileri ifade ederken insanın dinî inanç, pratik, tecrübe ve bilgisinin bütün dünyevî boyutlarının sonuçlarının özetlenmiş hali ise, dinin etki boyutu olarak nitelenmektedir (Glock, 1998:254-270).

2003'te Almanya'nın Köln kentinde yaklaşık 500 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada da deneklerin % 75'i kendilerini orta dindar olarak nitelendirirken ara sıra ibadet ettiklerini ifade edenlerin oranı % 61'dir (Altıntaş, 2008:179-181). Köln bölgesinde fetvalarla ilgili bir araştırmada fetva isteyen 1480 kişiden en çok fetva talebinin % 29 ile öğrencilerden geldiği, ikinci sırada %15 ile ev hanımları ve %14 ile emeklilerin yer aldığı görülmektedir (Altıntaş, 2008:163-172) Bu araştırmada görüldüğü gibi din genç göçmeler arasında da önemli bir referans kaynağıdır.

Gençlerin kimlik algılarında dinsel aidiyetin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Dini bilgi ve pratiklerde önceki kuşaklara nazaran azalmalar olduğu söylenebilecekse de 2000'li yılların başları itibarıyla Türkiye merkezli muhafazakar kimlik söylemlerinin gençlerin kendilerini tanımlamada etkili olduğu gözlemlenebilmektedir.² Essen kentindeki üçüncü kuşak gençlerin sorularına ilişkin 447 katılımcıyla 2002 yılında yapılan alan araştırmasında gençlerin 70 problem cümlesine ilişkin görüşleri istenmiş, gençlerin yüzde 59,2'si, "Kuran'ı anlamak istiyorum." cümlesini tercih etmişlerdir (Kulaksızoğlu, 2008:9).

Üçüncü kuşak üzerinde 2004 yılında yapılan bir alan araştırmasına göre, gençlerin kimlik tanımlarında en baskın faktör, yüzde 84,5 ile Türklük olurken, bunu yüzde 51,5 ile dinî kimlik vurgusu olan Müslümanlık ve 10,8 ile Avrupalılık izlemektedir. Ankete katılanların yüzde 41,9'u Almanya'da kim olduğu sorulduğunda, ilk olarak kendisini "Türk" olarak tanımlarken, yüzde 33,3'ü "Müslüman Türk", yüzde 8,9'u "Avrupalı Müslüman Türk" olarak tanımlamıştır (Adıgüzel, 2004:170).

Yeni kuşaklar aracılığıyla farklı İslam anlayışları üretilse de diasporada dine olan eğilim, orada doğmuş kuşaklarda da belirgin görünmektedir. Bu kuşaklar bir taraftan kendi içine kapanık, sıkı muhafazakârdır. Diğer taraftan sembollere sarılıp İslamî etkinliklere aktif katılarak "erkek egemen" bir Müslüman imajını değiştirmeye başlayan tesettürlü kızlar örneğinde görüldüğü gibi daha liberal bir değişimi de temsil etmektedirler. Üçüncü kuşakta, öncekilerde gözlenen geleneksel ve muhafazakâr halk dindarlığına olan güçlü eğilime, değişime daha açık ancak bir yönüyle militan öteki yönüyle de seküler bir yönelim eklenmiş görünmektedir (Günay, 2003:58).

Önceki kuşaklara oranla önemli adaptasyon ve kimlik sorunları ile karşı karşıya kalan üçüncü kuşak, dinî tutumlar konusunda ilgisizlik, agnostisizm ve hatta kesin bir inkârdan, radikal dinsel aşırılığa uzanan dikotomik tavırlara ve antinomilere yatkın eğilimler ve tutumlar sergileyebilir görünmektedir. Diaspora gençliği; ister geleneksel halk dindarlığı formu altındaki sessiz çoğunluk, ister İslamcı eğilimlere mensup azınlık, ister geleneksel dini bireysel ya da kültürel bir olgu olarak yaşayan kimseler olarak varlık gösterebilir sonuçta modern, liberal, seküler, demokratik ve çoğulcu ortamdan etkilenerek çok yönlü değişmektedir. Ayrıca gençlerin önemli bir bölümü, yaşlıların geleneksel dinî anlayışı, yaşayışı ve kültürünü geleneğe körü körüne bağlılık olarak değerlendirerek sorgulamaktadırlar. Ve gençlerin sorgulama, talep ve beklentilerine geleneksel bir formasyona sahip hocalar ve din görevlileri yeterince karşılık verememektedir. Yetişkinler de gençlerin bu eleştirel tavrını ve değişimi yadırgadıklarından dinî aidiyette kuşaklararası bir farklılaşma kendini göstermektedir. Zaten modern seküler şartlar geleneksel formları, algı ve davranış şekillerini değiştirmekte, melezleştirmekte, yeni bir İslam anlayışı ve kültürüne ortam hazırlamaktadır (Günay, 2003:61-63).

Son dönemde diaspora gençliği arasında aşırı dini grupların etkin olmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Alman devletine bağlı güvenlik uzmanlar, vaizlerin 1990'lı yıllardan itibaren Almanya'da Selefilik'in yayılması için çaba gösterdiklerini vurgulamaktadır. 2000'li yılların başında itibarene bu vaizler daha dışa dönük çalışmaya başlamışlardır. Almanya Anayasayı Koruma

²Çalışmamıza yakın dönemde gerçekleştirilmiş bir alan araştırması da benzer bir sonuca ulaşmıştır. Bknz. Cengiz Kanık, *Almanya Doğumlu Türkiye Gençliğinde Dini Tutum Ve Davranışlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 270.

Teşkilatı'na göre ülkede 2012 verilerine göre 4 bin 500 "radikal İslamcı" bulunmaktadır. Bu sayının 2016'ya kadar geçen sürede 10 bine kadar yükseldiği tahmin edilmektedir (www.bmi.bund.de).

Son olarak Münster Westfalya Wilhem Üniversitesi, Exzellenzcluster Din ve Politika Araştırma Merkezi'nin 2016 yılının başında yapmış olduğu "Almanya'daki Türk Kökenlilerin Bakış Açılarına Göre Entegrasyon ve Din" konulu araştırmasının çalışmamızla ilgili sonuçlarından bahsetmekte yarar vardır. İkinci ve üçüncü kuşağı aynı grupta değerlendirerek birinci kuşakla karşılaştıran araştırmaya göre, yeni kuşaklar, daha güçlü entegre olmuş ve aynı zamanda kendi kültürlerini koruma bağlamında açıkça daha fazla özgüvene sahip durumdadır. Dindarlık boyutları açısından ise, ilk kuşakta geleneksel ritüeller ön plandayken; yeni kuşaklar dini, kimlik unsuru olarak vurgulamaktalar. Birinci kuşakta kişisel ibadet oranı yüzde 55 iken, yeni kuşaklarda bu oran sadece yüzde 35'i göstermekte; ancak dini pratikteki bu uygulama farkına rağmen yeni kuşaklar, kendilerini ilk kuşağa göre daha dindar olarak betimlemektedirler (yüzde 72'ye karşın yüzde 62). "Benim için dinimin kurallarına uymak egemenliği altında yaşadığım devletin yasalarına uymaktan daha önemlidir.", " Müslümanlar Muhammed Peygamberin zamanındaki toplum düzenini kurmaya çalışmalıdır.", "Gerçek tek bir din vardır.", " Günümüzün sorunlarını çözmeye yetkin olan tek din İslam'dır." şeklindeki yargı cümleleri hakkındaki görüşlere göre tespit edilmeye çalışılan dini köktencilik açısından ilk kuşak sonrakilere nazaran daha dini köktenci görünmektedir (yüzde 18'e karşın yüzde 9). Ayrıca ilk kuşak kadınların yüzde 41'i başörtüsü takarken, yeni kuşaklarda bu oran yüzde 21'i göstermektedir (Exzellenzcluster).

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Örneklem grubu seçilirken cinsiyet dağılımlarının birbirine yakın olmasına çalışılmış ancak çeşitli uygulama zorunlulukları gereği bu husus tam gerçekleştirilememiştir. Buna göre araştırmaya katılan örneklem grubumuzun % 66,3 'ünü genç bayanlar, % 33,7'sini genç erkek oluşturmuştur.

Araştırma konusunun daha verimli incelenebilmesi için örneklem grubunun 15-25 yaş aralığında olması amaçlanmıştır. Buna göre gençlerin % 29,2'si 15 yaşında, % 23,3'ü 25 yaşındadır. Bu iki yaş grubu örneklemin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. 16-24 yaş aralığındaki gençlerin yaşlarına göre gruplanışı %8'in altında olacak şekilde bir birine yakın oranlarda dağılmıştır.

288 gençten oluşan örneklemin %26,7'si Türk vatandaşı, %53,8'i ise Alman vatandaşı, %19,4'ü ise çifte vatandaşdır. Bu durum Almanya'nın uyguladığı vatandaşlık politikalarının Türk diasporası üzerinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Örneklemin dörtte üçüne yakın bir kısmı Alman toplumuna vatandaşlık bağıyla bağlıdır ki bu husus üçüncü kuşağın entegrasyonunun ve kimlik algısının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Üçüncü kuşağa yönelik bir çalışmanın örneklem grubu özelliklerinde beklendiği gibi gençlerin % 92,4'ü Almanya doğumludur.

Mülakat yapılanlar ise farklı kuşaklardan bireyler, öğretmen, imam-hatip ve STK temsilcileridir.

3.2. Katılımcıların Aidiyet Bağları

3.2.1. "Ülke"ye Aidiyet

Kuşakların aidiyet bağlarının farklılaşması bağlamında durum tespiti yapabilmek amacıyla görüşülen kimselere "*Üçüncü kuşağın Türkiye'ye karşı kültürel yabancılaşması var mı?*" şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Farklı bakış açılarının gözlemlenebileceği cevaplar analiz edildiğinde yeni kuşakların gerek mekânsal uzaklık gerekse anadili yetkinliğinin zayıflaması gibi sebeplerle kaçınılmaz olarak Türkiye'ye kültürel olarak yabancılaştıkları olgusu vurgulanmaktadır. Bunun yanında diasporada yaşanan kimlik ve aidiyet sorunları sebebiyle duygusal olarak sığınılan "nostaljik vatan"a aidiyet şeklinde korunan ve özellikle yaz tatili dönemlerinde olduğu gibi bazen şartlara bağlı değişen köken ülkeye duygusal bir aidiyetten söz edilmektedir. Söz konusu soruya verilen cevaplardan ikisi

soruna farklı bakış açıları geliştirmeleri sebebiyle özellikle dikkate değerdir. Türk-Alman Yazarlar Birliği Başkanı Mahmut Aşkar, bu konuda şu hususları dile getirmektedir:

Türkiye ile hatıraları olmayan, Almancası zayıf göç kökenli çocuk, okulda öğretmenin "Boya kalemlerinizi çıkarın." sözünü yanlış anlayarak kurşun ve tükenmez kalemlerini çıkarınca daha ilk saatlerde farklı olarak algılanıyor. Doğasında "öteki"leri olmayan çocuk doğrudan kendisini farklı bir kimliğin içinde buluyor. Zihninde tasarladığı bir hayal ülkesinde yaşamaya başlıyor. Hiç gitmediği, görmediği bir ülkede yaşıyor. O ülkeye sığınıyor ve o ülkeye ait bir kimlik geliştiriyor. (25. Mülakat)

Köken ülkeyi kültürel değişimden muaf bir mekân olarak tasavvur ederek yeni kuşakların oraya kültürel yabancılaşmasını araştırmak eğer etraflı bir yaklaşım geliştirilemezse eksik değerlendirmelere sebep olacaktır. İkinci kuşaktan öğretmen Sadık Bey bu hususa şu şekilde dikkat çekmektedir:

Bence hangi açıdan bakıldığına göre değişir. Kimi zaman buradakiler Türkiye'dekilerden daha muhafazakâr. Ayrıca Türkiye'de de Batı/ Amerikan kültürü çok baskın. (40. Mülakat)

Tablo 1: Aidiyet Hissedilen Ülke

	N	%
Almanya	60	20,8
Türkiye	141	49,0
Aidiyet Hissedilen Ülke		
Kararsız	84	29,2
Yanıtsız	3	1,0
Toplam	288	100,0

"Kendinizi en çok hangi ülkeye ait hissediyorsunuz?" sorusuna katılımcıların % 20,8'i Almanya, % 49,0'u Türkiye cevabı verirken; % 29,2'si bu soru karşısında kararsızlıklarını ifade etmişlerdir.

Yaptığımız gözlemlerden ve mülakatlardan elde ettiğimiz bulgulardan yola çıkarak aidiyet hissinin niteliğinin sorgulanabilir olduğu sonucuna varabiliriz. Bu aidiyet hissi sosyal olarak karşılığı olan bir tercihten öte anlık, değişken bir tavır alış olarak görülebilir. Ayrımcılığa maruz kaldığını düşünen, Alman pasaportuna sahip olsa bile her fırsatta "Türk kökenli Alman" olarak nitelenen kendilerini Almanyalı hissetmemeleri için yeterince sebep bulabilen üçüncü kuşak gençler için Türkiye; tatil, dinlenme ve sevdiklerini görme yeri gibi çağrışımlarla örülü bir "sığınak" olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda ikinci kuşaktan Hasan Bey'in, üçüncü kuşağın memleket algısına ilişkin ifadeleri dikkat çekicidir:

Biz çocuklarımıza Türkçe olarak "Senin memleketin neresi?" diye sorduğumuzda onlar bize "Memleketim Almanya, tatil ülkem ise Türkiye." anlamına gelen Almanca bir cümleyle cevap veriyorlar. (27. Mülakat)

Üçüncü kuşağın ülkeye aidiyet bağlamında iki ülkeyi de dikkate alan bir konumu muhafaza ettikleri söylenebilir. Bu kuşak henüz sınırın iki tarafını da gören, benimseyen bir bilinci korumaktadır. Bu durumu Du Bois'in "çifte bilinç" kavramıyla açıklayan Çoştı, konuyla ilgili saha araştırma bulgularına dayanarak ilk kuşaktan farklı olarak ikinci ve/ veya üçüncü kuşağın kendilerini hem Türk ve/veya Türkiyeli hem de Avrupalı ve/veya yaşanan ülke (Almanya) kimliğiyle tanımlayan çifte bilince sahip olduklarını savunmaktadır. Çoştı'ya göre bu düzey, her iki ülkenin kültürel kodlarını aynı anda yaşayabilme, nehrin iki yakasında aynı anda var olabilme bilincini işaret etmektedir (Çoştı, 2016: 543).

Tablo 2: Ulusal Kimliklere Mesafe

		N		%	
		Türk	Alman	Türk	Alman
Ulusal Kimliklere Mesafe	Çok Yakın	192	26	66,7	9,0
	Yakın	80	117	27,8	40,6
	Az Yakın	7	97	2,4	33,7
	Çok Az	4	38	1,4	13,2
	Yanıtsız	5	10	1,7	3,5
	Toplam	288		100,0	

"Kendinizi hangisine, ne kadar yakın hissediyorsunuz?" şeklindeki ulusal kimliğe mesafeyi belirlemeye yönelik soruya gençlerin % 66,7'si kendisini Türk'e, % 9'u ise kendisini Alman'a "çok yakın" hissettiğini belirtmiştir. Kendisini Türk'e yakın hissedenlerin oranı % 27,8 iken, Alman'a yakın hissedenlerin oranı %40,6'dır.

Tablo 31: Almanya'ya Aidiyet

		N	%
Almanya'ya Aidiyet	Kendi Memleketimde	106	36,8
	Yabancı Memlekette	65	22,6
	Kararsız	116	40,3
	Yanıtsız	1	,3
	Toplam	288	100,0

"Almanya'da kendinizi en çok nerede hissediyorsunuz?" şeklindeki gençlerin Almanya algılarını belirlemeye yönelik soruyu katılımcıların % 36,8'i "Kendi memleketim." şeklinde cevaplarırken, % 22,6'sı "Yabancı memleket" şeklinde cevaplamıştır. Bu soru karşısında kararsız kalan katılımcıların oranı ise en yüksek dilim olarak % 40,3'tür. Almanya'da doğmuş, sosyalizasyonunu burada sürdüren, burada eğitim alan, Almancaya anadilinden daha iyi bir oranda vakıf olan üçüncü kuşak gençlerin bu soru karşısında böyle yüksek bir oranda kararsız kalmaları ve yine yaklaşık beşte birlik bir oranla kendilerini yabancı memlekette hissetmeleri çeşitli sorunlara kaynaklık edecek potansiyele sahip görünmektedir.

Tablo 4: Almanya'ya Aidiyet- Dindarlık İlişkisi

		Almanya'ya Aidiyet				
		Kendi Memleketim	Yabancı Memleket	Kararsız	Toplam	
Dindarlık	Dindar	Sayı	77	57	100	234
		Satır	32,9%	24,4%	42,7%	100,0%
		Sütun	76,2%	90,5%	87,0%	83,9%
	Dinin Gereklerini Yerine Getiremeyen	Sayı	14	5	12	31
		Satır	45,2%	16,1%	38,7%	100,0%
		Sütun	13,9%	7,9%	10,4%	11,1%
	Dinin Gereklerine İnanmayan	Sayı	10	1	3	14
		Satır	71,4%	7,1%	21,4%	100,0%
		Sütun	9,9%	1,6%	2,6%	5,0%
	Toplam	Sayı	101	63	115	279
		Satır	36,2%	22,6%	41,2%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		X ² =10,073 sd=4 p=,039				

$X^2=10,073$ sd=4 p=,039

Katılımcıların Almanya'ya aidiyetleri ile dindarlık seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=10,073$ $sd=4$ $p=,039$). Buna göre dindar olanların çoğunluğu Almanya'ya aidiyet konusunda kararsızdırlar (% 42,7). Yine dindar olanların %32,9'u Almanya'yı kendi memleketi olarak görmekte iken, %24,4'ü burayı yabancı bir memleket olarak nitelemektedir. Diğer taraftan dinin gereklerine inanmayan grubuna giren gençlerin % 71,4'lük gibi bir çoğunluğu Almanya'yı kendi memleketi olarak görmektedir.

Tablo 5: Almanya'ya Aidiyet- Alman Kimliği İlişkisi

		Almanya'ya Aidiyet				
		Kendi Memleketim	Yabancı Memleket	Kararsız	Toplam	
Alman Kimliği	Yakın	Sayı	69	23	51	143
		Satır	48,3%	16,1%	35,7%	100,0%
		Sütun	67,6%	37,1%	44,7%	51,4%
	Uzak	Sayı	33	39	63	135
		Satır	24,4%	28,9%	46,7%	100,0%
		Sütun	32,4%	62,9%	55,3%	48,6%
	Toplam	Sayı	102	62	114	278
		Satır	36,7%	22,3%	41,0%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =17,883 sd=2 p=,000						

Alman kimliğine mesafe ile Almanya'ya aidiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır ($X^2=17,883$ $sd=2$ $p=,000$). Buna göre kendisini Alman kimliğine yakın hissedenlerin yarısına yakını (% 48,3); Almanya'yı kendi memleketi olarak görmekte iken, ikinci sıradaki çoğunluk (% 35,7) bu konuda kararsızlık belirtmektedir. Alman kimliğine yakın olanların % 16,1'i paradoksal bir görünümle kendisini Almanya'da yabancı memlekette hissettiğini belirtmiştir.

3.3. Üçüncü Kuşağın Kimlik Algısı

Bu başlık altında öncelikle çalışmamızın odak noktasını oluşturan kimlik algısı konusunda üçüncü kuşak gençlerin kendilerinden anket formu aracılığı ile elde edilen bulgulara geçilmeden önce mülakatlarda görüştüğümüz kimselere sorduğumuz "Sizce üçüncü kuşak Türkler kendilerini nasıl tanımlıyor?" sorusuna verilen cevaplar analiz edilecektir.

Üçüncü kuşağın kendisini sağlıklı bir şekilde tanımlamasının önünde bir engel olarak da anlaşılabilecek bir husus; onların kendilerini tanımlamalarından önce çoğunluk toplumu tarafından nasıl tanımlandıkları sorunudur. Türk ve İslam kültürünü temsil noktasında ve Türkçeye hâkimiyet açısından çeşitli nedenlerle zafiyet gösteren bir kuşak her ne kadar Almancayı Türkçeden daha iyi konuşuyor, Almanya'da doğmuş bütün eğitimini burada almış/alıyor olsa da çeşitli durumlarda dışlanmakta, kendisine sürekli "sen Türk'sün" hatırlatması yapılır şekilde yaklaşılmaktadır. Bu durum gençlerin protest kimlikler edinmesine sebep olabilmektedir. Zira birey ne ile ötekileştiriliyorsa, dışlanıyorsa kendini o tanımlamayla ifade etmektedir. Kimlik edinim aşamasında tüm ayrımcılıklara/olumsuzluklara karşı kültürel ve dini kimlik sığınak özelliği göstermektedir.

Ardına farklı nitelikler eklenebilse de yeni kuşaklar için temel bir tanımlama "Almanyalı" oluşturmaktır. Gençlerin Almanya'ya karşı belirgin bir aidiyet duyguları bulunmaktadır ve çoğunlukla gönül rahatlığı ile "biz buralıyız" demektedirler. Ancak aidiyet meselesi göçün ilk dönemlerinden itibaren yaşanan sosyal ve politik gelişmelerden etkilenmektedir. Irkçı saldırıların ve ayrımcılıkların arttığı dönemlerde bu duygu zayıflarken mesela önceki cumhurbaşkanlarından Wulf'un sağ siyasetçilerin aksine açıkça İslam'ın Almanya'nın bir parçası olduğunu söylemesi gibi göç kökenlileri ve İslam'ı kucaklayıcı yaklaşımlar aidiyet duygusunu pekiştirmektedir.

Üçüncü kuşak gençler "Migrationshintergrund (göç kökenli)" şeklinde tanımlanmaktan hoşlanmamaktadır. "Burada doğdum, tamı tamına buralıyım, neden farklı tanımlanıyorum?" sorusunu sesli olarak sormaktadırlar. Alman devletinin vatandaşlık politikasında güttüğü strateji yeni kuşakların

Almanya'ya aidiyetlerini artırmıştır, denebilir. Gençler Alman vatandaşlığını tanımlama aracı olarak kullanmaktadır. Dışarıdan etkiler azaldıkça Türk ve Müslüman tanımlamaları dışında farklı tanımlamalar geliştirilmektedir. Mesela dini değerlerden bağımsız yaşam stilleri de yeni kuşaklar için tanımlama aracı olabilmektedir. Ancak Almanya'da İslam -olumlu ya da olumsuz- bir şekilde gündemi meşgul etmektedir. Federal çapta yayın yapan büyük medyada da yerel medyada da İslam ve ilgili konular çoğunlukla yer bulmaktadır.

Üçüncü kuşak gençler kendilerini Türk, Müslüman Türk, Almanyalı Müslüman, Alevi, Kürt... gibi çoklu kimliklerle tanımlamaktadır. Aile, etnik durum, vatandaşlık durumu ve dine bakış; kimliği doğrudan belirlemektedir. Bu tanımlamalarda Türkiyeli olmak oldukça zayıftır ya da gittikçe zayıflamaktadır, denilebilir. Oldukça pratik biçimde gençler "*Ben Könlüyüm.*" demektedirler. "Türk müsün?", sorusuna "Türk kökenli Alman" şeklinde cevap verebilmektedirler.

Üçüncü kuşağın kendisini nasıl tanımladığı konusunda yukarıda sıralananları süreç içinde gelişimi ve farklı açılardan değerlendirmek bağlamında üçüncü kuşaktan hukukçu Abdulgani Bey, şu hususları dile getirmektedir:

Üçüncü kuşak başlangıçta kendini pasaport almış anlamında Alman olarak tanımlıyordu. Ancak kronolojik olarak 11 Eylül olayları ile birlikte Batı'da başlayan İslam karşıtlığı ve arkasından gelen 2005'te çifte vatandaşlık statüsündekilerin Alman vatandaşlıklarının geri alınması olaylarıyla birlikte kendilerini Alman olarak tanımlayanlar da "Alman" olamadıklarını fark ettiler. Ve gerçekte Türk olduklarını, kolaylıkla kabul görmeyeceklerini anlamış oldular. Bu tarihlerden ve yaşananlardan sonra kendilerini en fazla Deutsch-Türk olarak tanımladılar. Değil üçüncü kuşak, onların çocukları (msl. benimkiler) okullardaki sınıf listelerinde Alman vatandaşı olmalarına rağmen isimlerinin yanında n.d.H. (nicht deutsche Herkunft) yazılan çocuklardır. Türk kökenli politikacıların profili bu bağlamda dikkat çekicidir. Bu politikacılar partilerinde taban oluşturamamış, bulamamış kimselerdir. (Bunda Türklerin siyasal katılımı da etkili olabilir.) Ancak bir şekilde ulaştıkları pozisyonlara gelebilmek için kültürel kimliklerinden uzak olduklarını, özellikle din bağlamında, vurgular durumda görünmektedirler. Yine aynı şekilde uyumdan sorumlu bakanlar da "aman yabancılara yararlı iş yaparız" tedirginliğinde görev yapmaktadırlar. Hatta buradaki kuruluşlar Almanlardan bu işlere bakacak politikacıları tercih eder durumdadırlar. (16. Mülakat)

Üçüncü kuşağın kendisini tanımlamasında Türk-Alman'dan Alman'a doğru bir süreç yaşandığından söz edilebilir ki bu durum melezlik olgusunu hatırlatmaktadır. Gençlerin kendilerini tanımlarken ne tam anlamıyla Alman kimliğini, ne de Türk kimliğini özümsemiş olma durumuna paralel bir melez (*hibrit*) kimlik oluşumu söz konusudur. Onların mesela bu aşamada duygusal bir bağlılıkları olmasına rağmen Türkiye'ye tam olarak uyum sağlamaları mümkün değildir ve birçok olumsuzluk yaşamalarına rağmen Almanya'ya güçlü bir aidiyetleri vardır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu durum onların Almanya'da kabullenilmiş olma duygusunu tam anlamıyla yaşamalarına imkân vermemektedir.

Yapılan mülakatlarda görüşülen birçok kimsenin gençlerin kendilerini nasıl tanımladığı konusunda "*Bunu tam olarak onlar da bilmiyorlar.*" şeklinde ya da buna benzer ifadelerle üçüncü kuşağın kendilerini tanımlama konusunda belli bir yeterliliğe sahip olmadıklarını ima eden cevapları dikkat çekicidir. Bu şekilde bir imayı arada kalma sorunun ağırlığını kaldıramayan ve nitelikli bir eğitimden mahrum kalan kimselerin söz konusu sorunları mesele edinmemelerin sonucu olarak ortaya çıkan yetersizlik olarak yorumlamak mümkündür.

Yeni kuşakların kimlik algısında Alman devletinin şekillendirdiği eğitim sisteminin etkisi yadsınamaz. Bu etkiyi belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda görüştüğümüz kimselere "*Alman eğitimi Türk öğrencilere nasıl bir kimlik algısı benimsetiyor?*" sorusunu yönelttik.

Bu soruya verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların genel olarak şu hususları vurguladığı görülmektedir: Okullarda Alman kimliği ve hâkim kültür benimsetilmek istenmekte; hâkim kültür benimsenmediği takdirde azınlıkların şansının olmayacağı algısı oluşturulmakta; Avrupa merkezci bir yaklaşımla Avrupa değerlerinin üstün değerler olduğu hissettirilmekte; sınırsız özgüven ve bireyselliğin baskın olduğu özgürlükçü bir yaşam tarzı benimsetilmektedir. Bu eğitim sürecinde gençler, "Sen ne yaparsan yap bir yabancısın." "Sen ikinci sınıf vatandaşsın. Bir şey bilmiyorsun. Ötekisin." şeklinde ifade edilebilecek bir yaklaşımla karşı karşıya olduklarından sürekli "kendilerini ispat etme, kabul görme" çabasına girişmektedirler. Açıktır ki böyle bir denklemde sağlıklı bir kimlik algısına sahip olmak oldukça güçtür.

Günümüz toplumlarında sosyal yapılardan çok sosyal ağların ön plana çıktığı, bireylerin kendilerini sosyal hayatta aidiyet bağları ile konumlandıkları gerçeğinden yola çıkılarak üçüncü kuşağın kimlik algısı konusunda diasporadaki çok katmanlı görünüm vurgulanabilir Göçmenler ve göç kökenli kuşaklar, birden çok "ev" arasında "yabancı" ve yerli oluşun çeşitli tecrübelerini yaşamaktadırlar. Diasporada kimlikler çoklu aidiyet bağları ile beslenmektedir. Konuyla ilgili diğer çalışmalarda olduğu gibi bizim çalışmamızda da üçüncü kuşağın kendisini; dini, siyasi ve ulusal olarak çok yönlü aidiyetlerle tanımladığı görülmektedir.

3.3.1. Dinsel Kimlik Algısı

Batı Avrupa'da "Avrupa Kalesi"nin güvenliği için tehlike olarak görülen İslam, üçüncü kuşağın kimliğinin vazgeçilmez bir aidiyetini teşkil eder görünmektedir. Her ne kadar kuşaklar arası karşılaşmalar yapıldığında yeni kuşaklar için İslam ve dindarlığın anlamlandırılmasında farklılaşmalar oluşsa da üçüncü kuşağın kendisini Müslüman olarak tanımlamasını; işsizlik, ırkçılık, dışlanma, yabancı düşmanlığı ve kimi zaman asimilasyon gibi sorun ve tehditlere karşı salt bir savunma biçimi olarak değerlendirmek eksik bir okuma olacaktır. Yeni kuşakların dinsel aidiyetlerini salt tepkisel belirlenimle açıklamak onların kökene ait kültürel değerlerle yetişmesi için gayret eden ailelerin ve diaspora Türklerine ait STK'lerin din eğitimine ilişkin görece çabalarını yok saymak anlamına gelecektir.

Tablo 62: Dinsel Aidiyet

	N	%
Müslüman	123	42,7
Sünni Müslüman	125	43,4
Alevi	29	10,1
Alevi Müslüman	3	1,0
Dinsel aidiyetiniz açısından hangisi sizi tanımlar?		
Deist	2	,7
Ateist	1	,3
Hristiyan	0	0
Yahudi	0	0
Yanıtsız	5	1,7
Toplam	288	100,0

Tabloda katılımcıların dinsel aidiyet açısından kendilerini nasıl tanımladıkları görülmektedir. Buna göre katılımcıların % 42,7'si kendilerini Müslüman, % 43,4' ü Sünni Müslüman, %10,1'i Alevi, %1'i Alevi Müslüman, % 0,7'si deist ve % 0,3 de ateist olarak tanımlamaktadır. Katılımcılardan hiçbiri Hristiyan ve Yahudi seçeneklerini işaretlememiştir. Bu tabloda dikkat çekici hususlardan biri % 43,4'lük bir çoğunluğun kendilerini tanımlamada yalnızca Müslüman ifadesini yeterli görmeyerek

Sünni Müslüman ifadesini tercih etmeleridir. Yine katılımcılardan 3 kişi kendilerini Alevi Müslüman olarak tanımlarken 29 katılımcı, yalnızca Alevi tanımlamasını tercih etmiştir. Kendi tanımlamalarına göre dinsel aidiyetler gruplandırıldığında içince Müslüman tanımlaması olan grubun oranı %87,1'dir. Üçüncü kuşak; kökenlerinden gelen din bağlarını, resmi ve sivil örgütlenmelerin eğitim etkinlikleri, medyanın katkıları, aile ve yakınlarının uygulamaları ve kendi varoluşsal arayışları ile canlı tutmaktadır. Üçüncü kuşağın dinsel aidiyetine ilişkin tablodakine paralel dağılımı başka alan araştırmalarında da görmek mümkündür. Hepsinden çıkarılabilecek ortak sonuçlardan biri diaspora Türkleri Avrupa ülkelerinde kendilerini dini bağlarla tanımlamaktadır (Kaya & Kentel, 2005:133; Yazgan, 2010:152)

Almanya Türklerinin dinsel aidiyetlerini, dini cemaatleşmeler üzerinden gözlemlediğimizde Türkiye'deki resmi gayri resmi dini yapılanmaların izdüşümü sayılabilecek kuruluşlardan çeşitli cemaat ve tarikatların yansımalarına kadar irili ufaklı birçok oluşumla karşılaşmaktadır. Bunların diasporadaki Müslüman Türklerin ne kadarını temsil ettiği süregelen bir tartışma konusu olmakla birlikte kimliğin korunmasında ve yeniden üretilmesinde etkili oldukları yadsınamaz. Alman İslam Konferansı'nın talebi üzerine yapılan Almanya'da Cemaat Yaşamı başlıklı araştırmaya göre DİTİB, Islamrat, VIKZ, ZMD ve AABF adlı çatı kuruluşlarından birinin kendilerini tam olarak temsil ettiğini düşünenlerin oranı %23, kısmen temsil ettiğini düşünenlerin oranı ise % 19'dur (Halm v.d.,2012:39).

"Sorulunca söylenen kimlikler" bağlamında üçüncü kuşağın kendisini % 90'a yakın bir oranla Müslüman olarak tanımlaması konusunda mülakat gerçekleştirdiğimiz kimselerin farklı yaklaşımları olduğu söylenebilir. *"Üçüncü kuşağın kimliğinde İslamiyet'in yeri neresidir?", "Üçüncü kuşağın dini yönelimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?(mistik, radikal, kültürel, yüzeysel, geleneksel...)"* sorularına verilen cevaplar analiz edildiğinde bütün boyutlarıyla kişinin hayatını kuşatan bir dindarlıktan ziyade gündelik hayatta gözlemlenemeyen kültürel bir Müslümanlığın ön planda olduğu söylenebilir. Evet, üçüncü kuşak gençler inanç ve kültür yönünden İslam'a aidiyet hissetmektedir ancak bilgi ve pratik yönünden zayıf durumdadırlar. Dinin bireylerin tüm sorun ve sıkıntılarında sığınak olma özelliği üçüncü kuşağın yaşamında da gözlemlenebilir. Ancak sağlıklı gelişemeyen din anlayışları, katı selefi eğilimlerin üçüncü kuşak gençler arasında da görülebilmesine sebep olmaktadır. Yapmış olduğumuz görüşmede DİTİB Gençlik Teşkilatı Başkanı Gürcan Mert bu konuda şu hususları vurgulamıştır:

Din bireylerin tüm sorun ve sıkıntılarında sığınağı. Bunalım anlarında çözümlerin dinde aranması söz konusu. Ancak yanlış din anlayışlarıyla DAES gibi aşırı yönelimler de gündeme geliyor. Almanya'daki Müslüman gençlerin inisiyatif alabilecek donanımında olmalılar. Bu da camilerdeki görevlilerin mevcut durumlarıyla telif edilemez. Birçoğunda memur mantığı var çünkü. Camiler, mevcut durum ve görevlilerle toplumsal merkez olamıyor. Die Muslimische Jugend in Deutschland e. V. (MJD)'in çalışmaları bu bağlamda dikkate değer. Mutlu Müslüman genç portresi çiziyorlar. İbadethane dışına çıkıyorlar ve bütün gençlere hitap edebilecek bir tarzları var. Cami dışına çıkabilmek gerekli. (26. Mülakat)

Ramazan ayında iftar programları, dini bayram kutlamaları gibi öğeleriyle geleneksel, kültürel bir Müslümanlık anlayışı yanında çeşitli etkenlerle liberal eğilimler de diaspora kuşaklarının gündemine girmektedir. Bütün bu farklı eğilimlerde gençlerin ailelerinin ve onların bağlı bulundukları dini cemaatlerin yaklaşımları oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca yeni kuşakların kimliğinde İslamiyet'in yeri kısmen Alman devletinin anayasal din özgürlüklerinin ne kadarını Müslüman azınlıkların yaşamasına izin vereceğine de bağlıdır. Müslümanların yönettiği STK'lerin anayasal dini cemaat olarak tanınmamaları birçok durumda karmaşa oluşturmakta, Müslümanlar kamusal olarak temsil sorunu yaşamaktadırlar. Bu durumda oluşan boşluktan yararlanmaya çalışan aşırı eğilimliler internet üzerinden Vehabilik/ Selefilik propagandası yapmaktadırlar. Gençlerin duygularına hitap eden bu söylemlere üçüncü kuşaktan Türk gençleri de rağbet edebilmektedir.

Dinsel kimlik oluşumunda din eğitiminin önemi yadsınamaz. Bu sebeple katılımcıların din eğitimi alıp almadıkları ve din eğitimi almışlarsa nereden aldıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 7: Dinsel Aidiyet- Alman Kimliği İlişkisi

		Dinsel Aidiyet			
		Müslüman	Diğerleri	Toplam	
Alman Kimliği	Yakın	Sayı	113	28	141
		Satır	80,1%	19,9%	100,0%
		Sütun	46,5%	93,3%	51,6%
	Uzak	Sayı	130	2	132
		Satır	98,5%	1,5%	100,0%
		Sütun	53,5%	6,7%	48,4%
	Toplam	Sayı	243	30	273
		Satır	89,0%	11,0%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
		X ² =23,451 sd=1 p=,008			

Dinsel aidiyet ve Alman kimliğine mesafe arasındaki çapraz tablo incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir ($p<,05$). Tabloya göre kendilerini Müslüman olarak tanımlayanların %46,5'i kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmektedirler. Ancak bu orandan daha fazlası (%53,5) kendilerini Alman kimliğine uzak hissetmektedir. Diğerleri sütununda bulunanların (toplam katılımcıların %12,9'u) %93,3'ü ise kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmektedirler.

Tablo 8: Dinsel Aidiyet- Türk Kimliği İlişkisi

		Dinsel Aidiyet			
		Müslüman	Diğerleri	Toplam	
Türk Kimliği	Yakın	Sayı	244	23	267
		Satır	91,4%	8,6%	100,0%
		Sütun	98,4%	76,7%	96,0%
	Uzak	Sayı	4	7	11
		Satır	36,4%	63,6%	100,0%
		Sütun	1,6%	23,3%	4,0%
	Toplam	Sayı	248	30	278
		Satır	89,2%	10,8%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =33,224 sd=1 p=,000					

Yukarıdaki tabloda dinsel aidiyet tanımlamaları ile Türk kimliğine mesafe arasındaki ilişki görülmektedir. İstatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu ($p=,000$) bu iki değişken arasındaki ilişkiyi incelediğimizde kendilerini Müslüman olarak tanımlayanların tamamına yakını (%98,4) kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmektedirler. Dinsel aidiyet olarak kendi tanımlamalarında Müslüman ifadesine yer vermeyen diğerlerinden kendilerini Türk kimliğine yakın hissedenlerin oranı ise %76,7'dir.

Dinsel aidiyet ile ulusal kimlik arasında sıkı bir ilişkinin olduğu açıktır. Bin yılı aşkın bir Müslümanlık geçmişi olan Türk kimliği dinsel aidiyeti de kapsayacak bir anlam dünyasına sahiptir. Batıda Avrupa'nın "öteki"si olarak algılanan Türklük hemen her zaman Müslümanlıkla eş olarak algılanmıştır. İslamiyet, uluslar üstü evrensel söyleme sahip bir din olmakla birlikte Türklerin

tarihinde kültürel öğelerle belirli milli renkler içerecek tarzda görünürlük kazanmıştır. Yukarıdaki son iki tabloda görüldüğü gibi üçüncü kuşak Müslümanlık ile Türk kimliğini, Müslümanlık ile Alman kimliğine nazaran birbirine daha yakın görmektedir. Böylelikle "*Kendini Müslüman olarak niteleyen gençlerin çoğunluğu Alman kimliğine uzaktır.*", "*Kendini Müslüman olarak niteleyen gençlerin hemen hemen tamamı Türk kimliğine yakındır.*" şeklinde düzenlediğimiz hipotezlerimiz doğrulanmıştır.

3.3.2. Siyasal Kimlik Algısı

Türkiye'de dinsel, kültürel ve siyasal kimlikler modernleşmeyle birlikte tartışma konusu olagelmıştır. Cumhuriyetle birlikte çağdaşlaşma hedefleri doğrultusunda ve Avrupa Birliği'ne üyelik süreci bağlamında Avrupalılık kimliği gündeme gelmekle beraber ulus devletin vurgusu Türk kimliği üzerinedir. Kısmen siyasi sebeplerle gündeme getirilen Alevilik- Sünnilik kimlikleri yanında azınlıkların kimlik mücadeleleri de Türkiye'deki ulusal ve uluslararası kimlik tartışmalarının gündemini teşkil etmiştir. Son dönemde farklılık ve kutuplaşma kavramları çeşitli söylem ve araştırmaların odağında yer almaktadır. Muhafazakârlık kavramı da bunlara eklenmelidir. 2010'da yapılan bir araştırmada Türkiye'deki kimliksel yönelimler modernlik, dini ve gelenekselci muhafazakârlık kategorileriyle açıklanmaya çalışılmıştır (Ağırdır, 2010:19). Diaspora Türkleri, bir taraftan Türkiye'den bu tür kimlik yaklaşımlarının yansımalarını Almanya'ya taşıırken, diğer taraftan Alman toplumunda "öteki" olmanın, ayrımcılığa ve dışlanmışlığa uğramanın sonucunda "yabancı", "göçmen" kimliklerinin sorunlarını yüklenmek durumunda kalmıştır. Bunların üzerine Avrupa ülkelerinde artan sağcı, İslam ve Türk karşıtı eğilimlerin yansımaları da eklendiğinde kimlik meseleleri sorunlar yumağına dönüşmektedir. Diaspora kuşaklarının yaşadıkları kimlik sorunları Türkiye'den etkilenen ve eş zamanlı olarak sınırlı da olsa Türkiye'yi etkileyen bir karakter arz etmektedir.

Tablo 9: Siyasal Kimlik Algısı

	N	%	N	%	N	%	N	%	Çoklu Cevap
Laik	11	3,8							11
Milliyetçi	42	14,6	2	,7					44
Ümmetçi	90	31,3	30	10,4	1	,3			121
Sosyal Demokrat	16	5,6	10	3,5	2	,7	1	,3	29
İslamcı	51	17,7	50	17,4	17	5,9	1	,3	119
Ülkücü	16	5,6	8	2,8	7	2,4	3	1,0	34
Atatürkçü	1	,3	3	1,0	3	1,0	2	,7	9
Sosyalist	4	1,4	8	2,8	1	,3	5	1,7	18
Demokrat	12	4,2	12	4,2	22	7,6	1	,3	47
Hiçbiri	30	10,4	1	,3					31
Diğer	7	2,4	2	,7					9
Yanıtsız	8	2,7	164	56,9	235	81,6	275	95,5	
Toplam	288	100	288	100,0	288	100	288	100,0	472

Kendinizi hangisi ile tanımlarsınız?
(Birden çok cevap verilebilir.)

Yukarıdaki tabloda katılımcıların, birden çok cevap verilebilecek şekilde düzenlenen siyasal kimlik tanımlarına verdikleri cevapların oranları görülmektedir. Toplam dört işaretlemenin oranları alınmıştır. Birinci işaretlemeye katılım % 97,3 iken dördüncü işaretlemeye katılım sadece % 4,5'tir. Her işaret tüm katılımcılar için ayrı bir soru gibi değerlendirilmiştir. Dört cevabın toplamı da en sağdaki sütunda toplanarak sunulmuştur. Birinci işaretlemeye göre katılımcıların % 3,8'i laik, % 14,6'sı milliyetçi, % 31,3'ü ümmetçi, % 5,6'sı sosyal demokrat, % 17,7'si İslamcı, % 5,6'sı Ülkücü, % 0,3'ü Atatürkçü, % 1,4'i sosyalist, % 4,2'si demokrat tanımlamasını tercih etmiştir. %10,4'ü gibi görece

kalabalık bir grup siyasal kimlik algısı olarak "hiçbiri", % 2,4'ü ise "diğer" seçeneğini işaretlemiştir. Dört cevabın toplamına bakıldığında toplam 472 cevap; en çok tercih edilenden, en az tercih edilene doğru şu şekilde sıralanmaktadır: 121 ümmetçi, 119 İslamcı, 47 demokrat, 44 milliyetçi, 34 ülkücü, 31 hiçbiri, 29 sosyal demokrat, 18 sosyalist, 11 laik, 9 Atatürkçü ve 9 diğerleri.

3.3.3. Ulusal / Etnik Kimlik Algısı

Diaspora kuşakları için; ulus devletlerin kanun ve antlaşmalarla belirledikleri vatandaşlık, göçmenlik ve mültecilik tanımları ile çizilen sembolik sınırlar ve kimlik ve aidiyet politikalarıyla belirlemeye çalıştıkları kültürel sınırlar zamana ve mekâna göre değişkenlikler gösterebilmektedir. Önüne, birini ya da bir kaçını tercih etmesi istenerek on üç farklı tanımlama konan bir genç, birçok farklı etkenin tesiriyle tercihlerde bulunacaktır. Yalnızca Türk tanımlamasını yeterli görenler olduğu gibi, etnik kökenlerini ön plana çıkaranlar ve bunlarla yetinmeyip bu tanımlamaların yanına özellikle Müslüman vurgusunu ekleme ihtiyacı duyanlar bulunmaktadır. Köken ülkeden uzakta ve entegrasyonu için büyük çabaların harcandığı Avrupa'da bulunmak da değişik motivasyonlarla kimlik tanımlamasına eklenmektedir.

Tablo 10: Ulusal Kimlik Algısı

	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	Çoklu Cevap
Türk	144	50,0	1	,3											145
Kürt	21	7,3	13	4,5	1	,3									35
Müslüman Türk	34	11,8	91	31,6	8	2,8									133
Almanyalı Türk	7	2,4	16	5,6	39	13,5	4	1,4							66
Almanyalı Müslüman	4	1,4	11	3,8	13	4,5	25	8,7	2	,7					55
Avrupalı Türk	6	2,1	6	2,1	20	6,9	12	4,2	15	5,2	2	,7			61
Avrupalı Müslüman Türk	12	4,2	15	5,2	11	3,8	20	6,9	14	4,9	15	5,2	2	,7	89
Avrupalı Müslüman Kürt			5	1,7	3	1,0	1	,3	3	1,0	1	,3	1	,3	14
Dünya Vatandaşı	20	6,9	4	1,4	16	5,6	3	1,0	7	2,4	6	2,1	7	2,4	63
T.C. Vatandaşı	4	1,4	5	1,7	6	2,1	7	2,4	5	1,7	4	1,4	9	3,1	40
AB Vatandaşı	4	1,4	1	,3			2	,7	1	,3	2	,7			10
Müslüman	18	6,3	22	7,6	25	8,7	22	7,6	21	7,3	13	4,5	9	3,1	130
Almanyalı Müslüman Türk	10	3,5	4	1,4	9	3,1	19	6,6	13	4,5	15	5,2	13	4,5	83
Diğer	1	,3	2	,7	1	,3									4
Yanıtsız	2	1,0	92	31,9	136	47,2	173	60,1	207	71,9	229	79,5	247	85,8	
Toplam	288	100	288	100,0	288	100	288	100	288	100,0	288	100	288	100,0	925

Yukarıdaki tabloda katılımcıların, birden çok cevap verilebilecek şekilde düzenlenen kimlik tanımlarına verdikleri cevapların oranları görünmektedir. Toplam yedi işaretlemenin oranları alınmıştır. Birinci işaretlemeye katılım % 97,9 iken yedinci işaretlemeye katılım % 14,2'tir. Her işaret tüm katılımcılar için ayrı bir soru gibi değerlendirilmiştir. Yedi cevabın toplamı da en sağdaki sütunda toplanarak sunulmuştur. Birinci işaretlemeye göre katılımcıların % 50'si Türk, % 7,3'ü Kürt, % 11,8'i Müslüman Türk, % 2,4 Almanyalı Türk, % 1,4 Almanyalı Müslüman, % 2,1'i Avrupalı Türk, % 4,2'si Avrupalı Müslüman Türk, % 6,9'u Dünya Vatandaşı, % 1,4'ü T.C. Vatandaşı, % 1,4'ü AB Vatandaşı, % 6,3'ü Müslüman, ve % 3,5'i Almanyalı Müslüman Türk tanımlamasını tercih etmişlerdir. Yedi cevabın toplamına bakıldığında toplam 925 cevap; en çok tercih edilenden, en az tercih edilene doğru şu şekilde sıralanmaktadır: Türk 145, Müslüman Türk 133, Müslüman 130, Avrupalı Müslüman

Türk 89, Almanyalı Müslüman Türk 83, Almanyalı Türk 66, Dünya Vatandaşı 63, Avrupalı Türk 61, Avrupalı Türk 61, Almanyalı Müslüman 55, T.C. Vatandaşı 40, Kürt 35, Avrupalı Müslüman Kürt 14, AB Vatandaşı 10 ve "Diğer" 4.

Üçüncü kuşağın kimliksel aidiyetlerine ilişkin katılımcılardan aldığımız cevapların frekans dağılımlarından oluşan Dinsel Aidiyet, Siyasal Kimlik Algısı ve Ulusal Kimlik Algısı başlıklı tabloların sonuçlarına göre "*Üçüncü kuşak gençler çoklu kimliksel aidiyetlere sahiptir.*" şeklindeki ve "*Üçüncü kuşak gençlerin çoğunluğu kendilerini Müslüman ve/veya Müslüman Türk olarak tanımlamaktadır.*" şeklindeki hipotezlerimiz doğrulanmıştır.

3.4. Katılımcıların Dini İnanç, Algı ve Tutumları

Din olgusu, bireyin hayatında dindarlığın yansımalarıyla görünürlük kazanmaktadır. Bireyin duygu, düşünce ve davranışlarına dindarlığı farklı açılardan yansıtmaktadır. Zira dinler, bağlıları için örnek alınacak yaşamlar sunar. Kutsal olana bağlılık bireyin hayatının her alanında bir şekilde etkisini gösterir.

Dindarlık; dinin inanç, ritüel, ahlak vb. boyutlarıyla insanın hayatına ne kadar nüfuz ettiği ile ilişkilidir. Bireyin tutum ve davranışlarında gözlemlenebilen dindarlık, nesnel ve deneysel olma özelliğine de sahiptir. Katılımcılara sorulan sorular vasıtasıyla hem onların bireysel değerlendirmeleri hem de tutum ve davranışları üzerinden çeşitli boyutlarıyla dindarlıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 11: Öz-Değerlendirmeye Göre Dindarlık

	N	%
Dindar	234	81,3
Dinin Gereklerini Yerine Getiremeyen	31	10,8
Dinin Gereklerine İnanmayan	14	4,9
Yanıtsız	9	3,1
Toplam	288	100,0

Öz değerlendirmelere göre dindarlık durumlarının gruplandırılması sonucu oluşan tabloda katılımcıların % 81,3'ü kendilerini dindar kimseler, % 10,8'i inançlı ama dinin gereklerini yerine getiremeyen kimseler, % 4,9'u ise dinin gereklerine inanmayan kimseler olarak nitelemektedir. Son iki tabloda görüldüğü üzere niteliği tartışmaya açık olan ve başka bulgularla incelenmeye muhtaç olan bir sonuç olarak üçüncü kuşak gençlerin çoğunluğu kendilerini dindar olarak görmektedirler. Böylelikle "*Üçüncü kuşağın çoğunluğu kendilerini dindar olarak nitelemektedir.*" şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

3.4.1. İnanç Boyutu

Çalışmamızda dindarlığın inanç boyutunu tespit etmek Allah'ın varlığı, peygamberlere ve ölümden sonraki hayata iman soruları yeterli görülmüştür.

Tablo 12: Dindarlığın İnanç Boyutu

	İnanıyorum		İnanmıyorum		Kararsızım			
	N	%	N	%	N	%	Yn.sız	Toplam
Allah'ın varlığına	274	95,1	5	1,7	5	1,7	4	288
Peygamberlere	271	94,1	9	3,1	3	1,0	5	288
Ölümden sonraki hayata (ahirete)	252	87,5	19	6,6	13	4,5	4	288

Yukarıdaki tabloda katılımcıların "İnanç ile ilgili durumunuzu yansıtan seçeneği işaretleyiniz." sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir. Buna göre katılımcıların % 95,1'i Allah'a, % 94,1'i peygamberlere, % 87,5'i ise ölümden sonraki hayata inanmaktadır. Diğer bir bakışla katılımcıların % 6,6'sı ölümden sonraki hayata, % 3,1'i peygamberlere, % 1,7'si Allah'a inanmamaktadır. Bu oranları, Güllü'nün Köln çalışma evreninden üçüncü kuşağın Allah inancı, peygamber inancı ve ahiret inancına dair elde ettiği bulgular da desteklemektedir (Güllü, 2003:90;96;102).

Üçüncü kuşağın inanç konusunda yukarıdaki gibi yüksek oranlarda bir görüntü arz etmesi, bu kuşağın da dini inanç konusunda önceki kuşakları izlediğini göstermektedir. Bu hususun yanında Ahiret inancı gibi İslamiyet'in en temel inancında % 5'e yakın oranda gencin inanmıyor ya da kararsız oluşu ailelerde ve camilerdeki yetersiz din eğitimi, dışlanmışlık, değerler çatışması gibi çeşitli faktörlerle açıklanabilir. Yaptığımız görüşmelerde Alman eğitim sisteminin özgürlükçü ve sorgulamacı özelliği ile Alman toplumundaki seküler eğilimlerin gençlerin dini tutumlarını etkilediği gözlenmiştir.

Peygamberlere imana ilişkin oranlarla Allah'ın varlığına imana ilişkin oranlar karşılaştırıldığında inanıyorum diyenlerin, hemen hemen aynı seviyede oldukları görülmektedir. Buna karşın peygamberlere inanmıyorum diyenlerin oranı Allah'a inanmayanlardan yüksektir. Her ne kadar doğrudan çalışmamızın konusu değilse de gençlerin peygamber anlayışlarının kitabi İslam anlayışından farklılıklar arz ettiği yapılan görüşme ve gözlemlerde belirlenmiştir. Bu durumun sebepleri olarak da yukarıda saydığımız hususlar sıralanabilir.

Üç iman esası arasından inanmıyorum ve kararsızım diyenlerin oranlarının en yüksek olduğu esas ahirete iman esasıdır. Almanya gibi seküler değerlerin baskın olduğu bir sanayi toplumunda üçüncü kuşak gençler, ahirete inanç hususunda belirgin şekilde değişim içerisindedir denilebilir.

Yapılan gözlem ve görüşmelerden yeni kuşakların dini inançlar hususunda çok-dinli ve çokkültürlü ulusaşırı bir toplumda, yaptıkları karşılaştırma ve sorgulamalarla, şüpheci ve sorgulayıcı bir tutum geliştirdikleri sonucuna varılmıştır. Böylelikle "*Üçüncü kuşak gençlerden ahirete inananların sayısı Allah ve peygambere inananların sayısından azdır.*" şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

3.4.2. İbadet Boyutu

Dindarlığın ibadet boyutu İslamiyet'e göre hayatın bütün pratiklerini kuşatan bir çerçeveye sahip olmakla birlikte genelde dinin belli zamanlarla kayıtlı ritüelleri olarak anlaşılmaktadır. Dinin inanç esaslarıyla, ritüel ve pratikleri birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Öyle ki bu dini pratikler o dinin müntesiplerinin kültür ve kimliklerini hatırlatma ve koruma işlevi görmektedir. Tarihin eski dönemlerinden beri din olgusu kendisini dini ritüellerle korumuş ve görünür kılmıştır (Berger, 1993:75).

İnanç ve pratikler birbirini tamamlar işleve sahiptir. Dolayısıyla dini pratiklerin uygulanması, dindarlığın derecesini göstermede ölçüt olarak görülmektedir. Zorunlu ritüellerin hangi oranda yerine getirildiği ve dua gibi dini coşkunun en açık göstergelerinden olan bir olguya ne derece zaman ayrıldığı, üçüncü kuşağın dindarlığı bağlamında araştırılması gereken hususlar olarak belirlenmiştir.

Tablo 13: Dindarlığın İbadet Boyutu

	Daima		Bazen		Hiçbir Zaman		Yanıtsız	Toplam
	N	%	N	%	N	%		
Günlük Namazlar	158	54,9	75	26,0	52	18,1	3	288
Cuma ve Bayram Namazı	85	29,5	48	16,7	73	25,3	82	288
Oruç	245	85,1	23	8,0	18	6,3	2	288
Dua	210	72,9	62	21,5	13	4,5	3	288

Yukarıdaki tabloda katılımcıların "Aşağıdaki ibadetleri hangi sıklıkta yerine getiriyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir. Buna göre katılımcıların % 54,9'u günlük namazları, % 29,5'i cuma ve bayram namazlarını, % 85,1'i oruç ibadetini, %72,9'u ise dua ibadetini daima yerine getirdiğini belirtmektedir. Avrupa kültürünün etkisi, bazı köktenci ve modernist yaklaşımların çabasına rağmen diaspora Türkleri arasında kadınların cuma ve bayram namazlarına katılımları söz konusu değildir. Kimi yerel uygulamalar dışında diasporadaki Türk kökenli dindar kadınlar bu konu Türkiye'deki uygulamayı sürdürmektedir. Katılımcıların yarısından fazlasının kadınlardan olduğu düşünülürse cuma ve bayram namazı satırındaki hiçbir zaman ve yanıtız hücrelerindeki oranlar anlam kazanmaktadır.

Köln çalışma evreninde üçüncü kuşak gençleri konu aldığından bizim çalışmamız açısından önem arz eden Güllü'nün çalışmasında düzenli namaz kılanlarının oranı bizim sonuçlarımızdan oldukça düşük olmakla birlikte ara sıra namaz kılanların oranı % 31,3, hiç namaz kılmayanların oranı ise % 17,9 olarak tespit edilmiştir ki bizim sonuçlarımızla paralellik arz etmektedir (Güllü, :114).

Almanya'da camilerin gençler için kültürel, sosyal ve hatta sportif etkinliklerle cazibe merkezi olması amacıyla birçok çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmaların gençlerin okul ve iş saatleri dışındaki vakitler için de olsa günlük namazlarını camide kılmalarına katkı yaptığı söylenemez. Bunda cami ve mescitlerin yerleşim birimlerine mesafesinin de etkisi vardır. Gençler özellikle hafta sonları olmak üzere belli zamanlarda kendilerine yönelik yapılan etkinliklere katılmak üzere camilere gitmekte ve bu zamanlara denk gelen günlük namazlara iştirak etmektedirler. Cuma namazlarına gençlerin ilgisi yoğundur. Özellikle gençlerin dilini yakalayabilen vaazlar ve bilhassa hutbeler, -cami cemaatinde farklı dilleri konuşan kimselerin bulunması gerekçesiyle kimi camilerde Almanca sunulmakta- gençler tarafından ilgiyle takip edilmekte, dil ve sunum konusunda özel çaba gösterilmeyen camilerde gençler vaaz saatlerinde arkadaşlarıyla sohbet etmeyi tercih etmektedirler. Kısacası namaza ve camiye olan ilginin çok sayıda değişkenle ilişkisi kurulabilir.

Dini hayata dair birçok araştırmanın da tespit ettiği gibi oruca olan bağlılık günlük namaza olan bağlılıktan çok daha fazladır. Bunda her iki ibadetin uygulama periyotları arasındaki farkın etkili olduğu söylenebilir (Akdoğan, 2002; Çelik, 2002). Üçüncü kuşak gençler arasında oruç tutma oranının bu kadar yüksek çıkması da aynı genel eğilimle paralellik göstermektedir. Ramazan orucu gibi bir ibadetin daima yapılıyor olması ramazan ayı boyunca aralıksız oruç tutulması anlamına gelebileceği gibi Almanya'da gençler arasında okul dersleri, iş şartları, sınav, eğlence ya da sportif aktivite gibi gerekçelerle ramazan ayı içersinde bazı günlerde oruç tutmama durumu sık olarak gözlemlenebilmektedir.

3.4.3. Dinî Tutum ve Gelenekleri Uygulama ve Yasaklardan Kaçınma

Kişisel ve toplumsal hayatta dindarlığın belli zaman dilimlerindeyoğunluk kazanması sık gözlemlenebilen bir olgudur. Türk toplumunun geleneksel dini hayatına yerleşmiş olan kandil ve dini bayram kutlamaları, geleneksel kültürle bütünleşmiş olan dindarlığın toplumsal tezahürleridir. Diasporada yetişen kuşakların böyle bir kültürün pratikleriyle olan ilişkisi çalışma konumuz açısından önemlidir.

Tablo 14: Dindarlığın Ritüel Boyutu

	Daima		Bazen		Hiçbir Zaman		Yanıtız	Toplam
	N	%	N	%	N	%		
Türkiye'deki yakınları arayıp tebrikleşmek	172	59,7	93	32,3	21	7,3	2	288
Almanya'daki aile büyüklerinin ellerini öpmek	240	83,3	40	13,9	6	2,1	2	288
Camiye gitmek	174	60,1	74	25,7	37	12,8	4	288
Evde ibadet ve dua etmek	202	70,1	67	23,3	15	5,2	4	288

Yukarıdaki tabloda katılımcıların "Dini bayram ve kandillerde yaptığınız faaliyetleri yansıtan seçenekleri işaretleyiniz." sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir. Buna göre katılımcıların % 59,7'si Türkiye'deki yakınları arayıp tebrikleşmeyi, % 83,3'ü Almanya'daki aile büyüklerinin ellerini öpmeyi, % 60,1'i camiye gitmeyi, %70,1'i ise evde ibadet ve dua etmeyi daima yerine getirdiğini belirtmektedir.

Dini inanç ve pratiklerin gözlemlenebileceği alanlardan biri de yeme-içme tutum ve davranışlarıdır. Dinin belirlediği helal-haram gibi ölçüler, gündelik hayatta giyim kuşamdan sonra en bariz olarak yeme-içmede uygulama alanı bulur. Almanya'da yaygın olarak tüketilen ve İslam'a göre haram olan domuz mamullerini yiyip yememe gençler için sadece dini bir mesele değil aynı zamanda kültürel kimliğe dair bir tercih anlamına gelmektedir. Bazen inanç ve ibadet konusunda gösterilmeyen bir duyarlılık domuz eti tüketmeme konusunda gösterilebilmektedir.

Tablo 15: Domuz Eti Yiyip Yememe

	N	%
Yerim	29	10,1
Kesinlikle yemem.	258	89,6
Arkadaş çevresinde hor görülmemek için yiyebilirim.	0	0,0
Yanıtsız	1	0,3
Toplam	288	100,0

Yukarıdaki tabloda katılımcıların "Domuz eti yiyip yememe konusunda durumunuzu yansıtan seçeneği işaretleyiniz." sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir. Buna göre katılımcıların % 10,1'i yerim, % 89,6'sı kesinlikle yemem cevabını vermiştir. Katılımcıların bu konudaki tavrının sosyal etki sebebiyle değişip değişmediğini belirleyebilmek amacıyla "Arkadaş çevresinde hor görülmemek için yiyebilirim." şıkkı cevaplar arasında konulmuş ancak hiçbir katılımcı bu şıkkı işaretlememiştir.

Tablo 16: Helal Kesime Dikkat Etme

	N	%
Kesinlikle dikkat ederim.	230	79,9
Hiç dikkat etmem.	31	10,8
Bazen dikkat ederim.	26	9,0
Yanıtsız	1	,3
Toplam	288	100,0

Yukarıdaki tabloda katılımcıların "Yediğiniz etin İslami usullere göre kesilip kesilmediğine dikkat eder misiniz?" sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir. Buna göre katılımcıların % 79,9'u kesinlikle dikkat ederim, % 10,8'i hiç dikkat etmem, % 9'u bazen dikkat ederim şeklinde cevap vermiştir.

3.5. Kimlik Algısı ve Din

Tablo 17: Dindarlık ve Alman Kimliği İlişkisi

		Alman Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Dindarlık	Dindar	Sayı	105	122	227
		Satır	46,3%	53,7%	100,0%
		Sütun	76,1%	92,4%	84,1%
	Dinin Gereklerini Yerine Getiremeyen	Sayı	21	9	30
		Satır	70,0%	30,0%	100,0%
		Sütun	15,2%	6,8%	11,1%
	Dinin Gereklerine İnanmayan	Sayı	12	1	13
		Satır	92,3%	7,7%	100,0%
		Sütun	8,7%	0,8%	4,8%
	Toplam	Sayı	138	132	270
		Satır	51,1%	48,9%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =15,255 sd=2 p=,000					

$$X^2=15,255 \quad sd=2 \quad p=,000$$

Yukarıdaki tabloda dindarlık ile Alman kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre dindar kategorisinde yer alan katılımcıların % 46,3'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 53,7'si uzak hissetmektedir. Dinin gereklerini yerine getiremeyenler kategorisinde yer alan katılımcıların ise % 70'i kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 30'u uzak hissetmektedir.

Dinin gereklerine inanmayanlar kategorisinde yer alan katılımcıların ise % 92,3'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 7,7'si uzak hissetmektedir. Gruplandırılmış dindarlık ile Alman kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir. Böylelikle "*Üçüncü kuşak gençlerin dindar olanlarının çoğunluğu kendilerini Alman kimliğine uzak görmektedir.*" şeklinde düzenlediğimiz hipotezimiz doğrulanmıştır.

Tablo 18: Dindarlık ve Türk Kimliği İlişkisi

		Türk Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Dindarlık	Dindar	Sayı	228	3	231
		Satır	98,7%	1,3%	100,0%
		Sütun	86,0%	30,0%	84,0%
	Dinin Gereklerini Yerine Getiremeyen	Sayı	27	4	31
		Satır	87,1%	12,9%	100,0%
		Sütun	10,2%	40,0%	11,3%
	Dinin Gereklerine İnanmayan	Sayı	10	3	13
		Satır	76,9%	23,1%	100,0%
		Sütun	3,8%	30,0%	4,7%
	Toplam	Sayı	265	10	275
		Satır	96,4%	3,6%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =25,221 sd=2 p=,000					

$$X^2=25,221 \quad sd=2 \quad p=,000$$

Yukarıdaki tabloda dindarlık ile Türk kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre dindar kategorisinde yer alan katılımcıların % 98,7'si kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 1,3'ü uzak hissetmektedir. Dinin gereklerini yerine getiremeyenler kategorisinde yer alan katılımcıların ise % 87,1'i kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 12,9'u uzak hissetmektedir. Dinin gereklerine inanmayanlar kategorisinde yer alan katılımcıların ise % 76,9'u

kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 23,1'i uzak hissetmektedir. Gruplandırılmış dindarlık ile Türk kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir. Böylelikle "Üçüncü kuşak gençlerin dindar olanlarının tamamına yakını kendilerini Türk kimliğine yakın görmektedir." şeklinde düzenlediğimiz hipotezimiz doğrulanmıştır.

İnanç-Kimlik Algısı İlişkisi

Tablo 19: Allah'a İman ve Alman Kimliği İlişkisi

		Alman Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Allah'a İman	İnanıyorum	Sayı	132	133	265
		Satır	49,8%	50,2%	100,0%
		Sütun	93,6%	100,0%	96,7%
	İnanmıyorum	Sayı	4	0	4
		Satır	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	2,8%	0,0%	1,5%
	Kararsızım	Sayı	5	0	5
		Satır	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	3,5%	0,0%	1,8%
	Toplam	Sayı	141	133	274
		Satır	51,5%	48,5%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =8,778 ³ sd=2 p=,012					

Yukarıdaki tabloda Allah'a iman ile Alman kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre inanıyorum diyen katılımcıların % 49,8'i kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 50,2'si uzak hissetmektedir. İnanmıyorum diyen katılımcıların ise % 100'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmektedir. Aynı şekilde Allah'a iman konusunda kararsız olanların % 100'ü de kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmektedir.

Tablo 20: Allah'a İman ve Türk Kimliği İlişkisi

		Türk Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Allah'a İman	İnanıyorum	Sayı	259	8	267
		Satır	97,0%	3,0%	100,0%
		Sütun	97,0%	72,7%	96,0%
	İnanmıyorum	Sayı	5	3	8
		Satır	62,5%	37,5%	100,0%
		Sütun	1,9%	27,3%	2,9%
	Kararsızım	Sayı	3	0	3
		Satır	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	1,1%	0,0%	1,1%
	Toplam	Sayı	267	11	278
		Satır	96,0%	4,0%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =24,457		sd=2 p=,000			

Yukarıdaki tabloda Allah'a iman ile Türk kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre Allah'a inanıyorum diyen katılımcıların % 97'si kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 3'ü uzak hissetmektedir. İnanmıyorum diyen katılımcıların ise % 62,5'i kendilerini Türk kimliğine

³Tabloda beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısı toplam gözenek sayısının % 66,7'sini oluşturduğu hususu göz önünde bulundurulmalıdır.

yakın hissetmekte iken, % 37,5'i uzak hissetmektedir. Allah'a iman konusunda kararsız olanların % 100'ü de kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmektedir.

Tablo 21: Ahirete İman ve Alman Kimliği İlişkisi

		Alman Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Ahirete İman	İnanıyorum	Sayı	112	131	243
		Satır	46,1%	53,9%	100,0%
		Sütun	79,4%	98,5%	88,7%
	İnanmıyorum	Sayı	18	0	18
		Satır	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	12,8%	0,0%	6,6%
	Kararsızım	Sayı	11	2	13
		Satır	84,6%	15,4%	100,0%
		Sütun	7,8%	1,5%	4,7%
	Toplam	Sayı	141	133	274
		Satır	51,5%	48,5%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =25,505 sd=2 p=,000					

Yukarıdaki tabloda ahirete iman ile Alman kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre ahirete inanıyorum diyen katılımcıların % 46,1'i kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 53,9'u uzak hissetmektedir. İnanmıyorum diyen katılımcıların ise % 100'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmektedir. Ahirete iman konusunda kararsız olanların % 84,6'sı kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 15,4'ü uzak hissetmektedir. Ahirete iman ile Alman kimliğine mesafe arasında $p < .05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Tablo 22: Ahirete İman ve Türk Kimliği İlişkisi

		Türk Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Ahirete İman	İnanıyorum	Sayı	244	4	248
		Satır	98,4%	1,6%	100,0%
		Sütun	91,0%	36,4%	88,9%
	İnanmıyorum	Sayı	14	4	18
		Satır	77,8%	22,2%	100,0%
		Sütun	5,2%	36,4%	6,5%
	Kararsızım	Sayı	10	3	13
		Satır	76,9%	23,1%	100,0%
		Sütun	3,7%	27,3%	4,7%
	Toplam	Sayı	268	11	279
		Satır	96,1%	3,9%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =32,003 sd=2 p=,000					

Yukarıdaki tabloda ahirete iman ile Türk kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre ahirete inanıyorum diyen katılımcıların % 98,4'ü kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 1,6'sı uzak hissetmektedir. İnanmıyorum diyen katılımcıların ise % 77,8'i kendilerini Türk kimliğine

yakın hissetmekte iken, % 22,2'si uzak hissetmektedir. Ahirete iman konusunda kararsız olanların % 76,9'u kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 23,1'i uzak hissetmektedir. Ahirete iman ile Türk kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

3.5.1. İbadet- Kimlik Algısı İlişkisi

Tablo 23: Günlük Namazlar ve Alman Kimliği İlişkisi

		Alman Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Günlük Namazlar	Daima	Sayı	67	87	154
		Satır	43,5%	56,5%	100,0%
		Sütun	47,5%	64,9%	56,0%
	Bazen	Sayı	32	38	70
		Satır	45,7%	54,3%	100,0%
		Sütun	22,7%	28,4%	25,5%
	Hiçbir Zaman	Sayı	42	9	51
		Satır	82,4%	17,6%	100,0%
		Sütun	29,8%	6,7%	18,5%
	Toplam	Sayı	141	134	275
		Satır	51,3%	48,7%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =24,302 sd=2 p=,000					

Yukarıdaki tabloya göre günlük namazlarını daima ifa eden katılımcıların % 43,5'i kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 56,5'i uzak hissetmektedir. Günlük namazlarını bazen ifa eden katılımcıların ise % 45,7'si kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 54,3'ü uzak hissetmektedir. Namaz kılmayanların % 82,4'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 17,6'sı uzak hissetmektedir. Günlük namazları kılma ile Alman kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Tablo 24: Günlük Namazlar ve Türk Kimliği İlişkisi

		Türk Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Günlük Namazlar	Daima	Sayı	156	1	157
		Satır	99,4%	0,6%	100,0%
		Sütun	58,0%	9,1%	56,1%
	Bazen	Sayı	70	2	72
		Satır	97,2%	2,8%	100,0%
		Sütun	26,0%	18,2%	25,7%
	Hiçbir Zaman	Sayı	43	8	51
		Satır	84,3%	15,7%	100,0%
		Sütun	16,0%	72,7%	18,2%
	Toplam	Sayı	269	11	280
		Satır	96,1%	3,9%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =23,440 sd=2 p=,000					

Yukarıdaki tabloda günlük namazları kılma ile Türk kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre günlük namazlarını daima ifa eden katılımcıların % 99,4'ü kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 0,6'sı uzak hissetmektedir. Günlük namazlarını bazen ifa eden katılımcıların ise %

97,2'si kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 2,8'i uzak hissetmektedir. Namaz kılmayanların % 84,3'ü kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 15,7'si uzak hissetmektedir. Günlük namazları kılma ile Türk kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Tablo 25: Oruç Tutma ve Alman Kimliği İlişkisi

		Alman Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Oruç Tutma	Daima	Sayı	108	128	236
		Satır	45,8%	54,2%	100,0%
		Sütun	76,1%	95,5%	85,5%
	Bazen	Sayı	17	6	23
		Satır	73,9%	26,1%	100,0%
		Sütun	12,0%	4,5%	8,3%
	Hiçbir Zaman	Sayı	17	0	17
		Satır	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	12,0%	0,0%	6,2%
	Toplam	Sayı	142	134	276
		Satır	51,4%	48,6%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =23,744 sd=2 p=,000					

Yukarıdaki tabloda oruç tutma ile Alman kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre daima oruç tutan katılımcıların % 45,8'i kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 54,2'si uzak hissetmektedir. Bazen oruç tutan katılımcıların ise % 73,9'u kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 26,1'i uzak hissetmektedir. Hiçbir zaman oruç tutmayanların % 100'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmektedir. Oruç tutma ile Alman kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Tablo 26: Oruç Tutma ve Türk Kimliği İlişkisi

		Türk Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Oruç Tutma	Daima	Sayı	236	5	241
		Satır	97,9%	2,1%	100,0%
		Sütun	87,4%	45,5%	85,8%
	Bazen	Sayı	21	2	23
		Satır	91,3%	8,7%	100,0%
		Sütun	7,8%	18,2%	8,2%
	Hiçbir Zaman	Sayı	13	4	17
		Satır	76,5%	23,5%	100,0%
		Sütun	4,8%	36,4%	6,0%
	Toplam	Sayı	270	11	281
		Satır	96,1%	3,9%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =20,956		sd=2	p=,000		

Yukarıdaki tabloda oruç tutma ile Türk kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre daima oruç tutan katılımcıların % 97,9'u kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 2,1'i uzak hissetmektedir. Bazen oruç tutan katılımcıların ise % 91,3'ü kendilerini Türk kimliğine yakın

hissetmekte iken, % 8,7'si uzak hissetmektedir. Hiçbir zaman oruç tutmayanların % 76,5'i kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 23,5'i uzak hissetmektedir.

Tablo 27: Dua Etme ve Alman Kimliği İlişkisi

		Alman Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Dua Etme	Daima	Sayı	95	106	201
		Satır	47,3%	52,7%	100,0%
		Sütun	67,4%	79,1%	73,1%
	Bazen	Sayı	34	28	62
		Satır	54,8%	45,2%	100,0%
		Sütun	24,1%	20,9%	22,5%
	Hiçbir Zaman	Sayı	12	0	12
		Satır	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun	8,5%	0,0%	4,4%
	Toplam	Sayı	141	134	275
		Satır	51,3%	48,7%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =13,013		sd=2	p=,001		

$X^2=13,013$ sd=2 p=,001

Yukarıdaki tabloda dua etme ile Alman kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre daima dua eden katılımcıların % 47,3'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 52,7'si uzak hissetmektedir. Bazen dua eden katılımcıların ise % 54,8'i kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmekte iken, % 45,2'si uzak hissetmektedir. Hiçbir zaman dua etmeyenlerin % 100'ü kendilerini Alman kimliğine yakın hissetmektedir. Dua etme ile Alman kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Tablo 28: Dua Etme ve Türk Kimliği İlişkisi

		Türk Kimliği			
		Yakın	Uzak	Toplam	
Dua Etme	Daima	Sayı	202	4	206
		Satır	98,1%	1,9%	100,0%
		Sütun	75,1%	36,4%	73,6%
	Bazen	Sayı	58	4	62
		Satır	93,5%	6,5%	100,0%
		Sütun	21,6%	36,4%	22,1%
	Hiçbir Zaman	Sayı	9	3	12
		Satır	75,0%	25,0%	100,0%
		Sütun	3,3%	27,3%	4,3%
	Toplam	Sayı	269	11	280
		Satır	96,1%	3,9%	100,0%
		Sütun	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =17,317		sd=2	p=,000		

$X^2=17,317$ sd=2 p=,000

Yukarıdaki tabloda dua etme ile Türk kimliğine mesafe ilişkisi görülmektedir. Buna göre daima dua eden katılımcıların % 98,1'i kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 1,9'u uzak hissetmektedir. Bazen dua eden katılımcıların ise % 93,5'i kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 6,5'i uzak hissetmektedir. Hiçbir zaman dua etmeyenlerin % 75'i kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmekte iken, % 25'i uzak hissetmektedir. Dua etme ile Türk kimliğine mesafe arasında $p<.05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Diasporada kuşaklarının kimliği melezliklere imkân tanıyacak şekilde gelişmektedir. Burada söz konusu olan diasporik kimliğin çoğul kültürel formları besleyen evrensellik boyutu ile bireyin kökenleriyle bağımlı sağlayan geleneksel, ulusal boyutudur. Yeni kuşaklar kimliklerinde bu iki boyutun yatışmaz etkileşimini yaşamaktadırlar. Onlar hem içinde yaşadıkları toplumla hem de kökenlerinin vataniyle iletişimlerini ihmal etmemektedirler. Modern bir fenomen olarak hem burada hem orada olma, birden fazla mekana eş zamanlı olarak kendini ait hissetme, kökenlerinden tevarüs ettikleriyle yaşadığı mekanı kendine ait kılma üçüncü kuşağın kimliksel durumunu betimleyici özelliklerdir. Tek tek bireylerde ya da gruplarda bu ve benzeri özelliklerin dozajını belirlemek disiplinler arası çok yönlü araştırmalar yapmayı gerektirmektedir. Alman hükümetlerinin göç politikaları, ayrımcılık, İslamofobi gibi çeşitli sebeplerin itme/çekme etkilerinden dolayı yeni kuşaklar ne kökenlerinin doğduğu yere ne de kendi doğdukları ve yaşadıkları yere kayıtsız kalabilmektedirler. Ayrımcılık, önyargı, kökenlerin kültürüne saygı gösterilmemesi gibi durumlara maruz kalan gençler, Türk kimliğine daha çok yaklaşmakta, çoğunluk toplumunun kültürüyle arasına duvarlar örebilmektedir. Sonraki süreçte bu durum çoğunluk toplumu tarafından gettolaşma, paralel toplum oluşturma, entegre olmama gibi etiketlerle yaftalamaya dayanak yapılmaktadır. Bütün bu şartların yanında küreselleşen dünyanın getirdiği vatandaşlık anlayışının da etkisiyle gerek kamusal hayatta gerekse özel hayatta diğer muhtemel kombinasyonların yanında içinde mutlaka Türklük, Müslümanlık ve Almanlık vurgularının da bulunduğu tireli/ diasporik kimlikler yaşam alanı bulabilmektedir.

Üçüncü kuşak gençlerin *çoklu kimlikli aidiyetlere* sahip oluşu, on üç ulusal kimlik tanımlaması arasından yaptıkları tercihlerinde de ortaya çıkmaktadır. Diaspora kuşakları açısından ulus devletlerin kanun ve antlaşmalarla belirledikleri vatandaşlık, göçmenlik ve mültecilik tanımları ile çizilen sembolik sınırlar, kimlik ve aidiyet politikalarıyla belirlemeye çalıştıkları kültürel sınırlar zamana ve mekâna göre değişkenlikler göstermektedir. Kendilerini tanımlarken yalnızca Türk tanımlamasını yeterli görenler olduğu gibi, etnik kökenlerini ön plana çıkaranlar ve bunlarla yetinmeyip bu tanımlamaların yanına özellikle Müslüman vurgusunu ekleme ihtiyacı duyanlar, Avrupalılığı ekleyenler bulunmaktadır.

Üçüncü kuşak, kendilerini "gurbetçi" olarak niteleyen, anavatanı geri dönüşü uzun yıllar hedef olarak görmüş olan öncekilerden farklıdır. Onlar kökenlerinden gelen bazı temel norm ve değerleri korumanın yanı sıra, Alman kültürü ve evrensel kültürün etkileriyle kendilerine yeni bir kimlik oluşturmaktadırlar. Onlar "yabancı/Alman ve Türk kökenli Alman" ikilemlerini aşan stratejiler bulmak durumundadırlar. Bu kuşak yalnızca kendi kültürlerine bağlı kalmayan, diğer kültürlerle de oldukça açık, sınırlara yakın kimselerdir. Ancak bütün bu sayılan ve farklı bağlam ve mekânlarda görünürlük kazanan niteliklere rağmen "*Üçüncü kuşak gençlerin büyük çoğunluğu* (sorulunca söylenen kimlik olarak)*kendilerini Türk kimliğine yakın hissetmektedir.*" Bununla birlikte Almanya'ya aidiyet de gençlerin kimliklerini görünür kılan özelliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve üçüncü kuşak gençler arasında "*Almanya'ya aidiyet hissedenlerin sayısı, Almanya'yı yabancı memleket olarak görenlerden çoktur.*" Diasporik kimliğin çeşitli bileşenlerinin dozajlarının birey ve gruplara göre farklılaşması doğrultusunda aidiyet ve tanımlamalar da değişmektedir. Üçüncü kuşak gençlerden "*Almanya'yı kendi memleketi olarak görenlerin çoğunluğu kendilerini Alman olarak hissetmektedir.*"

Gençler daha ziyade anne-babalarının ve diğer büyüklerinin katkıları üzerinden gelişen iletişim imkânlarının da yardımıyla Türkiye'deki yakınlarıyla yakın diyalog halinde olduklarını, buradaki yakınlarını hemen her yıl ziyaret ettiklerini belirtmektedirler. Üçüncü kuşak gençlerin Türkiye ve Türk tarih bilgisi sınırlıdır. Bütün bunlarla birlikte "*Üçüncü kuşak Türk gençlerin büyük bir kısmı kendilerini Türkiye'ye ait hissetmektedir.*" Ancak gençlerin Türkiye'de yaşama isteklerinin Türkiye'ye yönelik bu aidiyet duyguları kadar kuvvetli olmaması söz konusudur.

Üçüncü kuşak gençler, diasporik ortamda farklı kültürle etkileşim içinde olan kimseler olarak kendilerini önceki kuşaklara nazaran daha çok Avrupalı ve Almanya'ya ait görmelerine rağmen başta

dini inanç ve uygulamalar olmak üzere kökenlerinin değerlerine tamamen yabancılaşmamıştır. Bu kuşak önceki kuşaklardan çok daha fazla eğitim imkanlarını kullanmış, sosyal hayatın farklı alanlarında aktif roller üstlenmiş ve Alman toplumuyla bütünleşmiştir. Bununla birlikte üçüncü kuşak gençlerin büyük çoğunluğu dini değerleri benimsemekte ve bu değerleri kimliklerine referans olarak kabul etmektedirler ki *"Üçüncü kuşak gençlerin çoğunluğu kendilerini Müslüman ve/veya Müslüman Türk olarak tanımlamaktadır."* Öyle ki gençlerin Türkiye'ye ya da Almanya'ya aidiyet konusunda kendini kararsız olarak niteleyenlerinin büyük çoğunluğu da kendilerini dindar olarak görmektedir.

Din; insanı en derinden kuşatan, ona ahlak düzeni sunarak kılavuzluk eden, onun kişiliğine yön veren, kültürünü şekillendiren en önemli aidiyet bağıdır ve toplumun temel yapı taşlarından biridir. Bu sebepten dinden bağımsız kimlik tanımlamaları eksik kalacaktır. Bu noktada dini kimlik ile milli kimliğin çoğu zaman iç içe bir görünüm arz edişi dikkat çekicidir. Alman kimliği Müslümanlığa uzak, Türk kimliği Müslümanlığa yakındır, algısı varlığını sürdürmektedir. Üçüncü kuşak gençler de dini ve milli değerleri birlikte algılamakta ve birlikte yaşamaktadırlar. Bu doğrultuda *"Kendini Müslüman olarak niteleyen gençlerin çoğunluğu Alman kimliğine uzaktır."* ve *"Kendini Müslüman olarak niteleyen gençlerin hemen hemen tamamı Türk kimliğine yakındır."*

Evrensel bir fenomen olan din kurumu, insanların tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkileri ve toplumsal hayatı belirlemektedir. Karşılıklı etkileşim şeklinde gelişen bu belirleme birtakım semboller, imgeler ve ritüeller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yeni kuşaklar aracılığıyla farklı İslam anlayışları üretilse de diasporada dine olan eğilim, orada doğmuş ve yetişen yeni kuşaklarda da belirgindir. Önceki kuşaklara oranla çok daha önemli adaptasyon ve kimlik sorunları ile karşı karşıya kalan üçüncü kuşak, ister geleneksel halk dindarlığı formu altındaki sessiz çoğunluk, ister İslamcı eğilimlere mensup azınlık, ister geleneksel dini bireysel ya da kültürel bir olgu olarak yaşayan kimseler olarak varlık gösterebilirler sonuçta modern, liberal, seküler, demokratik ve çoğulcu ortamdan etkilenerek çok yönlü değişmektedir. Bu değişimle birlikte *"üçüncü kuşağın çoğunluğu kendilerini dindar olarak nitelemektedir."*

"Üçüncü kuşak gençlerden ahirete inananların sayısı Allah ve peygambere inananların sayısından azdır." Ahiret inancı gibi İslamiyet'in en temel inancında % 5'e yakın oranda gencin inanmıyor ya da kararsız oluşu ailelerde ve camilerdeki yetersiz din eğitimi, dışlanmışlık, değerler çatışması gibi çeşitli faktörlerle açıklanabilir. Yaptığımız görüşmelerden Alman eğitim sisteminin özgürlükçü ve sorgulamacı özelliği ile Alman toplumunun seküler eğilimleri ve çok-dinli ve çokkültürlü uluşasını özelliklerinin gençlerin dini tutumlarını etkilediği, şüpheci ve sorgulayıcı bir tutum geliştirmelerine sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir dine bağlı olmak; bireylere kim ve ne olduklarının bilgisini verdiği kadar nereden gelip nereye gittiklerinin bilincini de kazandırabildiği için diasporik süreçlerde bireylerin yaşadıkları kimlik sorunlarının çözümünde dinin etkin rol oynaması söz konusudur. Dinin kimlik kazandırıcı ve koruyucu rolü diaspora gençliğinde de gözlemlenmektedir. Gençlerde dine ilişkin değerler ile kökenlere ilişkin değerler iç içedir. Dindarlık ile Türk kimliği birbirine yakın görülmekte iken dindarlık ile Alman kimliği arasında mesafe konmaktadır. *"Üçüncü kuşak gençlerin dindar olanlarının çoğunluğu kendilerini Alman kimliğine uzak, tamamına yakını ise Türk kimliğine yakın görmektedir."*

Sonuç olarak bütün bu değerlendirmelerden sonra görülmektedir ki çokkültürlü/ diasporik ortamda kültürel bilinçleri şekillenen üçüncü kuşak gençler, Almanya ile "nostaljik anayurt" Türkiye arasında düşünsel/kültürel gelgitlerle birçok kültürün yan yana etkileşimde bulunduğu diasporik yaşam ortamında çok-katmanlı bir kimlik algısına sahiptir ve bu algının din ile ilişkisi çoklu nedensellik ile belirlenmektedir. Bu kimlik algısı kendisini, kişinin farklı zamanlara, mekânlara ve muhataplara göre değişen tavır alışlarıyla ve aidiyet bağlarıyla görünür kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf (2004). "Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü, Almanya-Köln Örneği." Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Akdoğan, Ali (2002). Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Altıntaş, İsmail (2008). Dış - Göç ve Din. İstanbul: Dem Yayınları.
- Aslan, Ahmet (2018). "Çokkültürlülük ve Entegrasyon Tartışmaları Bağlamında Üçüncü Kuşağın Kimlik Algısı ve Din: Köln Örneği." Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun.
- Bhabba, Homi K.(1990). Nation and Narration. London: Routledge.
- Bauman, Zygmunt (2005). Bireyselleşmiş Toplum. (Çev.Y. Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, Peter L.& Thomas Luckmann (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi. (Çev.V. S. Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Berger, Peter L. (1993). Dinin Sosyal Gerçekliği. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Brubaker, Rogers (2005). "The 'diaspora' diaspora". Ethnic and Racial Studies, 28 (1). ss.1-19.
- Büyükoztürk, Şener & E. K.Çakmak, Ö. E. Akgün, Ş. Karadeniz, F. Demirel (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Caldwell, Christopher (2011). Avrupa'da Devrimin Yansımaları Göç, İslam ve Batı. (Çev. H. Kaya). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Çakmak, Fatma (2018). Zorunlu Göç Sürecinde Mekânın Kaybı ve Evin Yitimiyle Başlayan Yersiz Yurtsuzluğun Ürettiği Bir Travma Olarak "Kimliğin Anonimleşmesi". Turkish Studies Social Sciences Volume 13/18, Summer 2018, p. 349-364 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13811> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY.
- Çelik, Celalettin (2002). Şehirleşme ve Din. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Chambers, Iain (2014). Göç, Kültür, Kimlik. (Çev. İ.Türkmen, M. Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çoştı, Yakup (2016). "Göçmenlerin Kimlik Arayışı –Avrupalı Türkler Örneği-", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2. ss. 533-546.
- _____(2009). "Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım 'Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi' ", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1, 8/15, ss.119-139.
- Freyer, Hans (2012). Sosyoloji Kuramları Tarihi. (Çev. T. Çağatay). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Fichter, Joseph (1996). Sosyoloji. (Çev. N. Çelebi). Ankara: Attila Kitabevi.
- Giddens, Anthony (2000).Sosyoloji, (Çev.H. Özel vd.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Glock, Charles Y. (1998). "Dindarlığın Boyutları Üzerine", (Çev. Günter Kehrler), Din Sosyolojisi, Yasin Aktay, M. Emin Köktaş (derl.), İstanbul: Vadi Yayınları.
- Güllü, İsmail (2003). "Almanya'daki III. Kuşak Türk Gençlerinin Dini Tutum ve Davranışları - Köln Örneği-", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, Ünver (2012). Din Sosyolojisi, İstanbul: İnsan Yayınları.

-
- _____ (2003). "Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği", *Bilimname*, Sayı: 3, ss 35-64.
- Güvenç Bozkurt (2009). "Kültür, Kimlik ve Kimlikler", *Kimlikler Lütfen: Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsil*, Gönül Pultar (ed.). Ankara: ODTÜ Yayınları, ss. 31-38.
- Hall, Stuart (2015). "Kültürel Kimlik ve Diaspora", (Çev. T. G. Sönmez), *Diaspora ve Kimlik*. M. A. Yolcu (ed.). Konya: Kömen Yayınları.
- _____ (2014). "Kimliğe İhtiyaç Duyan Kim?", (Çev. F. B. Helvacıoğlu), *Kimlik Politikaları, Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*, F. Mollaer (ed.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- _____ (1990). "Cultural Identity and Diaspora". *Identity*, J. Rutherford, London: Lawrence & Wishart. ss.222-237;
- Halm, D., Sauer, M., Schmidt, J. ve Sticks, A. (2012). *Islamisches Gemeindeleben in Deutschland*, Forschungsbericht 13, Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Kalın, İbrahim (2018). *Ben, Öteki ve Ötesi; İslam- Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kanık, Cengiz (2016). *Almanya Doğumlu Türkiye Gençliğinde Dini Tutum Ve Davranışlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, A. ve Kentel F. (2005). *Euro-Türkler: Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü Engel mi? Almanya-Türkleri ve Fransa-Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi.
- Kaya, Ayhan (2000). 'Sicher In Kreuzberg' Berlin'deki Küçük İstanbul- Diasporada Kimliğin Oluşumu. İstanbul: Büke Yayınları.
- Köktaş, Mehmet E (1993). *Türkiye'de Dinî Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kulaksızoğlu, Adnan (2008). "Almanya'da Üçüncü Kuşak Türk Gençlerin Sorunlarının İncelenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, ss. 7-14.
- Mollaer, Fırat (2014). "Kimlik: Can Alıcı Bir Mesele ve Banalleşen Bir Kelime", *Kimlik Politikaları, Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*, F. Mollaer (ed.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özbolat A. ve Kartopu S. (2016). "Kimlik ve Din". A. Özbolat, M. Macit (Ed.), *Kimlik ve Din* (ss.3-38). Adana: Karahan Kitabevi.
- Perşembe, Erkan (2005). *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Safi, İsmail (2019). *İslamofobinin Tarihsel Kökenleri Ve Nedenleri Üzerine Düşünceler*, *Turkish Studies Volume 14 Issue 2*, 2019, p. 733-744 DOI: 10.7827/TurkishStudies.14815 ISSN: 1308-2140 Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY,
- Subaşı, Necdet (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İstanbul: İz Yayınları.
- Taşan, A.Vahap (1996). *Değişim Sürecinde Kimlik ve Din*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Taşdelen Musa v.d. (2000). *Avrupa'da Yeni Kuşak Türk Gençliği (Kimlik ve Uyum Sorunları)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Turan, Kadir (1997). *Almanya'da Türk Olmak: F. Almanya'da Yaşayan II. Kuşak Türklerin Sosyalizasyonu ve Kültür Değişmesi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Turner, J. C. (1975). "Social comparison and social identity:Some prospects for intergroup behaviour." *European Journal of Social Psychology*. Sayı: 5. ss. 5-34.

Unat, Nermin (2002). Bitmeyen Göç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Wach, Joachim (1995). Din Sosyolojisi, (Çev. Ü. Günay). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Wallace Ruth A. ve Alison Wolf (2004). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (Çev. L. Elburuz, M. R. Ayas). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Weber, Max (1993). Sosyoloji Yazıları, (Çev. T. Parla), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Yazgan, Pınar (2010). "Danimarka'daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Aidiyet ve Kimlikleri". Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.

Elektronik Kaynak:

Ağırdır, Ahmet (2010). Siyasette ve Toplumda Kutuplaşma, Konda Araştırma, 2010, http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/03/2010_06_KONDA_Toplumda_Siyasette_Kutuplasma.pdf (05.05.2018).

<https://www.bmi.bund.de/DE/themen/sicherheit/extremismus-und-errorismusbekaempfung/islamismus-und-salafismus/islamismus-und-salafismus-node.html> (26.04.2017).

https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/Migrationshintergrund2010220147004.pdf?__blob=publicationFile (30.04.2017).

Exzellenzcluster, "Integration und Religion aus der Sicht von Türkeistämmigen in Deutschland", Zentrum für Wissenschaftskommunikation des Exzellenzclusters "Religion und Politik" der Westfälischen Wilhelms-Universität,

https://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/religion_und_politik/aktuelles/2016/06_2016/studie_integration_und_religion_aus_sicht_tuerkeistae_mmiger.pdf (28.04.2017).

Yeni Köln İstatistiği, Köln Belediyesi Yayını, 2017.

http://www.stadt-koeln.de/mediaasset/content/pdf15/statistik-einwohner-und-haushalte/1081701_k%C3%B6lnnerinnen_und_k%C3%B6lnner_in_2016_ew_nks_1_2017.pdf (05.05.2018).